

המשרד להגנת הסביבה
وزارة حماية البيئة
Ministry of Environmental Protection
שלום עם הסביבה

משרד
השיכון

המשרד
להגנת
הסביבה

משרד
הפנים

משרד
החינוך

קרן קיימת לישראל

משרד החקלאות ופיתוח הכפר
שירות ההדרכה והמקצוע
יחידת פקיד היערות

עצים בוגרים בישראל - הגנה על עצים בתהליכי תכנון ופיתוח

תקצירי יום העיון
ספטמבר 2009, אלול תשס"ט

חורשת אקליפטוסים ליד בי"ח בלינסון בפ"ת, האם תינצל ?

ליקט וערך: ישראל גלון

ריכוז: פנינה איטח, יוסי בן-שחר

תכנית יום הציון:

09:00-08:30 - התכנסות והרשמה

מושב ראשון - כללי

09:15-09:00 - פתיחה וברכות

10:00-09:15 - הכוחות הפלאיים של העצים הקדושים בארץ - פרופ' אמוץ דפני

10:30-10:00 - תרומת העצים לסביבה ולנוף - אגרונומית אביגיל הלר

10:45-10:30 - עידוד הגנת אילנות באתר משרד החקלאות "חבק עץ"

דוברת המשרד, דפנה יוריסטה

10:45 - הפסקה

מושב שני - הגנה על עצים בתהליכי תכנון ופיתוח

11:30-11:00 - הגנה על עצים בתהליכי תכנון - אדריכלית הנוף, תמר דראל פוספלד

12:00-11:30 - הגנה על עצים בתכנון וביצוע תשתיות - אפרים שליין, מנהל אגף בכיר

תכנון תשתיות, הוועדה לתשתיות לאומיות, משרד הפנים

13:00-12:00 - נוהלי הגנה על עצים בוגרים: כיצד נערך משרד החקלאות לפעולה

במסגרת התיקון לחוק

עוה"ד מורן יבין הכהן; אגרונום ישראל גלון; חגי שניר, פקיד היערות

ברכת שר החקלאות, מר שלום שמחון, למשתתפי הכנס

13:00 - הפסקת צהריים

מושב שלישי

14:45-13:45 - פאנל ציבורי בנושא הגנה על עצים במסגרת תיקון 89 לחוק ומשמעויותיו

ישראל טאובר, פקיד היערות קק"ל; אדריכלית מיכל נאור-ורניק,

משרד השיכון; גליה בן שוהם, המשרד להגנת הסביבה;

פנחס כהנא, קק"ל; נעמה מליס, מתכנתת ערים; אגרונום יצחק הל-אור

15:15-14:45 - סקר עצים לקראת תכנון

ד"ר רון פרומקין וד"ר תמר אחירון פרומקין, ייעוץ אקולוגי

15:45-15:15 - מדריך לעצי רחוב בישראל - אגרונום ישראל גלון / אגרונומית אביגיל הלר

16:00-15:45 - סיכום הכנס

תוכן העניינים

עידוד הגנת אילנות באתר משרד החקלאות - לחבק עץ -

- 1..... דפנה יוריסטה, דוברת משרד החקלאות ופיתוח הכפר
- 2..... הגנה על עצים בתהליכי תכנון ופיתוח - תמר דראל-פוספלד
- 7..... הגנה על עצים בתכנון וביצוע תשתיות - אפרים שלאין
- נוהל הגנה על עצים בוגרים: כיצד נערך משרד החקלאות לפעולה במסגרת התיקון לחוק [תיקון 89 לחוק התכנון והבניה]
- 11..... עו"ד מורן הכהן יבין, אגרונום ישראל גלון, חגי שניר - פקיד היערות
- 15..... הוראות לשימור, העתקה וכריתה של עצים בוגרים (טיוטה)
- הגנה על עצים במסגרת תיקון 89 לחוק ומשמעותיו
- 23..... רקע ושאלות למשתתפי הפאנל ציבורי
- 24..... ישראל טאובר, פקיד היערות - קק"ל
- 25..... אדריכלית מיכל נאור ורניק
- ההגנה על העצים בראי התכנון המרחבי -
- 26..... פנחס כהנא, קק"ל
- 27..... תנו לעצים לחיות בכבוד - אגרונום יצחק הל-אור
- 29..... סקר עצים לקראת תכנון - רון פרומקין ותמר אחירון-פרומקין, ייעוץ אקולוגי וסביבתי
- 32..... מדריך עצי הרחוב בישראל - ישראל גלון, אביגיל הלר
- 35..... נספחים
- 37..... חשוב לך לשמור ולהגן על עצים? ישראל גלון
- 41..... שאלות ותשובות נפוצות בנושא עצים
- 45..... מידע חיוני להגברת המודעות לחשיבות עצי העיר ולתרומתם

עידוד הגנת אילנות באתר משרד החקלאות ופיתוח הכפר - לחבק עץ

דפנה יוריסטה, דוברת משרד החקלאות ופיתוח הכפר

אתר האינטרנט החדש של משרד החקלאות ופיתוח הכפר עלה לאוויר לפני כשנה וחצי (תחילת שנת 2008). בתחילת שנת 2009 עלה לאוויר הנושא "לחבק עץ", ומאז הוא מתפקד כ"מיני-סייט" (mini site) מיוחד, המאגד את כל נושא העצים ושמירתם. האתר מתעדכן בצורה שוטפת אחת למספר ימים ומהווה מאגר מידע מהימן ועדכני בנושא.

"לחבק עץ" מהווה כלי חינוכי והסברתי בקרב האוכלוסייה, המסייע בהבאת הנושא למודעות הציבור. מטרת הקמת האתר הייתה בראש וראשונה להביא לידיעת הציבור את חשיבותם הרבה של העצים בישראל ולהקנות את הכלים לכל המעוניינים לדאוג לעצים בארץ ולעודד אזרחים לנקוט פעולה ממשית בשמירה על עצים באמצעות יצירת קשר עם פקיד היערות למניעת כריתת עץ. באתר ניתן לאתר בקלות את פרטי ההתקשרות לפקיד היערות המשרדי לשם הפניית שאלות מקצועיות, הפניית בקשות או עררים לכריתה או העתקה של עץ ועוד.

בין השאר, ניתן למצוא באתר מסלולי טיולים בעקבות עצים על פי חלוקה גיאוגרפית לאזורים וסיפורים ייחודיים אודות עצים בוגרים ברחבי הארץ. כמו כן, ב"לחבק עץ" מאגר תמונות ומידע אודות העצים הבוגרים בישראל. המאגר מאפשר פנייה לציבור לאיסוף מידע וחיפוש של עצים בוגרים נוספים ש"נחבאו מעינם" של אנשי המקצוע במשרד.

באתר מאגר מידע גדול על עצים ותרומתם, לרבות: תועלות של עצים, שאלות ותשובות על עצים, מגוון נרחב של מאמרים מקצועיים, התייחסות לחקיקה אודות עצים, אלבומי תמונות של עצים ועוד.

אנו מזמינים את כל העוסקים בתחום להיכנס ולהתרשם מהמידע באתר, ולעזור לנו לחשוף אותו לגורמים נוספים.

כתובת האתר: http://www.moag.gov.il/agri/subject/lechabek_etz/default.htm

הגנה על עצים בתהליכי תכנון ופיתוח

תמר דראל-פוספלד, אוגוסט 2009

על פי אמרה ידועה, חברה נאורה נמדדת לא רק ביחסה לבני האדם אלא גם ביחסה לבעלי חיים. ניתן להשליך משפט זה גם על יחס החברה לעציה הבוגרים.

עצים בוגרים רחבי עלים מספקים לנו, בני האדם, תרומה רבה הנמדדת במישורים רבים ומגוונים. ראשית, בהיבט הסביבתי, העצים מקבלים פחמן דו-פחמני ומעלים את ריכוז החמצן האטמוספרי, תנאי הכרחי לקיום חיים על-פני כדור-הארץ. העצים אוחדים את הקרקע ומונעים גלישתה, ממתנים את טמפרטורת הסביבה, מעשירים את הקרקע, מספקים בית גידול למגוון בעלי חיים, ובכך מהווים אמצעי לשמירה על מגוון המינים, לרבות בתחום העיר.

בהיבט הפונקציונאלי, עצים בוגרים רחבי עלים מספקים שירותים רבים לתושבים, כגון: צל, מקום למנוחה ובילוי, יצירת חיץ כלפי מפגעים ואף אמצעי לזיהוי והתקשרות למקום ולמרחב.

בהיבט החזותי-ערכי, עצים בוגרים רחבי עלים מעשירים ומשפרים את הנוף הציבורי, בין אם הם ממוקמים בתחום המרחב הפתוח ובין אם בתחום המגרש הפרטי. כותרת בריאה ושלמה של עץ בוגר נצפית למרחוק ומשדרגת משמעותית את סביבתה ואת איכות החיים בה, לעתים בניגוד גמור לרמת התחזוקה הלקויה של פיתוח ומבנים סמוכים. העץ הבוגר הינו אמצעי חי ובר-קיימא, המספק לצופה בו פרספקטיבה של מימד הזמן, הנדרשת לעתים כדי לשמור על רמת צניעות הראויה לכל אחד מאיתנו.

ברור, אפוא, כי תמחור כלל השירותים, שאותם מספק לנו העץ בחינם, כמעט בלתי אפשרי לאמוד, מכיוון שמימדי ההערכה רבים ומורכבים, ולעתים שנויים במחלוקת. חשוב לציין, שהבעייתיות מתמקדת בעצים בעלי נפח שדורשים מרחב, ולרוב אין בעיות בשימור עצים צרי נוף.

למרות האמור לעיל, גם כשאין מחלוקת אמיתית על כך שעצים בוגרים רחבי עלים מהווים נכס ציבורי ממש, בפרט בתחומי העיר, נורמות ההתנהגות בארץ מוכיחות כי הגנה על עצים נחשבת, לרוב, למטרד, למעשה, מיותר וחסר חשיבות. כדי לשנות את התפיסה המקובלת כיום ולצקת תוכן ממש להגנה על עצים בוגרים בתהליכי תכנון ופיתוח, חובה להכיר במספר עובדות:

1. עץ בוגר רחב נוף זקוק למרחב כדי להמשיך להתקיים ולהתפתח בצורה נאותה. למרות הקושי בדבר, יש לחקור ולתעד את נוף העץ ואת מערכת השורשים שלו, כדי לקבוע את ההיקף הנדרש לשימור על העץ. קביעה שרירותית של רדיוס קטן "לשימור" סביב גזע העץ, כדי לצאת ידי חובה, אינה מקצועית, ורחוקה מלהבטיח את התנאים הנדרשים להמשך קיומו.

2. העץ הינו אורגניזם חי לכל דבר, ועל כן צורתו משתנה במהלך שנות חייו. במקרים רבים עץ מקבל עיוותים בצורת גידולו, וסוטה מהמופע הסימטרי שאליו אנו מורגלים, אך בחשיבה ובטיפול נכון אין זה מפחית מערכו, נהפוך הוא. ישנן דוגמאות רבות בארץ ובעולם לפיתוח סביבתי, המקנה לעץ גמישות להתפתח במגוון כיוונים, תוך תמיכת ענפים ראשיים היכן שנדרש כדי לשפר את האיזון, כך שהעץ הופך לנכס ממש. לפיכך, עץ בוגר בתחום העיר חייב להיות מתועד, חייב לקבל מרחב נאות להמשך התפתחותו, וחייב בביקורת ובטיפול תקופתי.

3. רצוי שהקרקע סביב שורשי העץ תישאר חשופה, ללא חיפויים קשיחים, ועם מינימום הידוק ודריכה. כמו כן, יש לאפשר תנאים מתאימים לחלחול נגר עילי בסביבת העץ ובקרבתו, כדי לספק את התנאים הנחוצים להמשך גידולו והתפתחותו, בפרט בתנאי חוסר השקיה. נקודה זו מקבלת משנה תוקף בארצנו, שבה שנות בצורת רבות וממושכות מאלצות גיבוש פתרונות יעילים יותר לשימוש במי הנגר העילי. כאשר מדובר בשורת עצים בוגרים, כדוגמת שדרה או משוכת ברושים, יש להתייחס לקו העצים כרצועת תשתית החייבת להישאר נקייה, ללא חדירה של תשתיות אחרות לתחומה (בדומה לפרוזדור חשמל מתח גבוה, שבמרחבו אסורה כל עבודה ובנייה).

4. עצים בוגרים מהווים לעתים מטרד כאשר פירותיהם מבשילים ונושרים, או כשהם מושכים בעלי חיים, כמו עטלפים או חרקים. יש להכיר בעובדה שמדובר במאפיין ובתהליך טבעי ואינטגרלי לקיומו של העץ, ו"גילוי המפתיע" הינו ביטוי מגוחך לחוסר מקצועיות. לפיכך, יש להתחשב במאפיינים אלה של העץ עוד בשלב בחירתו לנטיעה במקום מסוים, ורצוי להרחיק ייעודי קרקע ושימושים העלולים להיפגע ממטרדים אלו. אין זה מובן מאליו, שכל אימת שעץ ותיק ומפואר, המקנה צביון ייחודי לשכונת מגורים, גורם לריבוי עטלפים - נגזר עליו, כמעט ללא היסוס, להיכרת.

5. זיהוי, תיעוד וטיפול בעצים בוגרים מהווה נושא מקצועי המחייב מיומנות וזמן. נכון להיום, מרבית הטיפול בעצים קיימים מוגדר במסמכי המכרז והמפרטים, בפרק של העתקת תשתיות. עובדה זו מנציחה את התפישה, שלפיה ניתן לטפל בעצים כמו בכל תשתית אחרת, ללא התחשבות בעונתיות המתאימה לטיפולים הדרושים וללא היערכות מבעוד מועד או התחשבות במשך הזמן הדרוש לטיפול (לעתים דרושים חודשים ארוכים כדי לטפל בעצים). כאשר משווים עץ ל"תשתית", השיפוט והטיפול בו על-ידי אנשי מקצוע מיומנים נחשב ליקר, מסורבל ולא נחוץ. לפיכך, במקרים רבים נותר הטיפול בידי מהנדסים שאינם מיומנים בנושא, על כל המשתמע מכך.

6. האחריות להגנה על עצים בוגרים מוטלת על כל אחד ועל כל גורם: יש לברך על תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה, אך עם זאת, האכיפה חשובה באותה מידה. בעת קביעת גבולות מגרשים וקווי בנייה יש צורך לתת מענה הולם למרחב של עץ בוגר ומתפתח, גם עבור נוף העץ וגם עבור שורשיו; על היזמים והמתכננים לראות בעץ בוגר כיתרון שניתן לנצל במסגרת הפרויקט, ולא כחיסרון המביא לאילוצים. בתחום התכנון תמיד יש יותר מפתרון אחד לכל בעיה, ויצירתיות בפתרונות תמיד משדרגת את התוצרים; על המבצעים להכיר בעץ בוגר כנכס שיש לשמר בכל העת במהלך הביצוע, ואם חסר צל לעובדים בעת ההפסקות - נדרש לספק סככות למנוחה. בכל מקרה צריך להימנע מהבערת מדורות, חניה וטיפולים מתחת לעצים. על מערכות האכיפה לשפוט את ההתנהגות הסביבתית כלפי העצים ובקרבתם, כפי שבודקים כל היבט וטיב אחר של מרכיבי העבודה.

7. חשוב מאוד להכיר בעובדה שניתן להעתיק עץ בוגר במלוא גודלו ותפארתו. למרבה הצער, כיום החלטה על העתקת העץ כולו, ללא כיסוח ברוטאלי של ענפיו, נחשבת למעשה חריג ואף מיותר. אם הדרישה להעתיק עץ מלא ללא גיזום ענפים תיכנס לשגרת הפיתוח, על כל העלויות והלוגיסטיקה הנלוות לכך, יימצאו חלופות תכנוניות, שימנעו את הצורך בהעתיקה יקרה. כמו כן, השאלות הנכונות יישאלו בעת הדיונים, טרם התקדמות התכנון.

8. ולסיום, יש מחיר להגנה על עצים לאורך ציר הזמן, בין אם מדובר על היבטים מרחביים, מקצועיים או על תהליכים. היערכות נכונה לנושא אינה "טיפול קוסמטי", אלא חייבת להיות חלק אינטגרלי מכל פיתוח, ידוע מראש. אסור לכלול הגנה על עצים בתחום הבצ"מ (בלתי צפוי מראש).

הכרה בדרישות ומתן האמצעים להבטיח הגנה מקצועית על עצים אינם מספיקים כדי שהנושא יוטמע בתהליכי תכנון ופיתוח וייהפך לעניין שבשגרה. יש לקבוע את "תג המחיר" של עצים בוגרים, ומדדים לשיפוט ההצלחה עבור כל בעלי העניין. אם עלות העתקתו של עץ בוגר במלוא הדרו היא בין מאות אלפי שקלים ועד למיליון וחצי ש"ח, יש לקחת בחשבון תג מחיר זה בחישוב עלויות הפרויקט. אין הכרח, שניתוח זה יחול על כל עץ בוגר שיימצא במתחם מסוים, אך נדרש דיון ושיפוט מקצועי כדי לקבל החלטה מושכלת על העצים שיישמרו במקום, לעומת אלו שיועקו מחוץ לגבולות אתר הבנייה. הצעה כגון שתילת 25,000 עצים קטנים חדשים בתמורה להורדת עץ בוגר ומרשים אחד אינה נותנת פיצוי הולם לעשרות שנות גידול של פרט בודד, ואינה נותנת מענה ליתרונות

הסביבתיים, התפקודיים והחזותיים-ערכיים עבור הדור הנוכחי והדורות הבאים אחריו, במיוחד לאור העובדה שאוכלוסיית העולם הפכה לאוכלוסייה עירונית. הטבלה המופיעה בהמשך גובשה לאחר מקרה מצער, שאירע בכפר סבא, ברחוב ששת הימים, כאשר אושר כיסוח ברוטאלי של שישה עצי פיקוס אדירי מימדים לאורך השדרה במסגרת מתחם חדש של "פינוי - בינוי". מפורטים כל בעלי העניין הקשורים בקבלת החלטה זו. לא ניתן להפנות אצבע מאשימה רק כלפי עיריית כפר סבא, שלא השכילה לשמור על נכס העיר, וכיום המעשה אינו נחשב לחריג במרבית הרשויות המקומיות והמחוזיות. בגוף הטבלה מפורטים הנושאים שמחייבים שינוי תפיסה, כדי לשנות את הנורמה בהתייחסות לעצים בוגרים. בסוף הטבלה מוצעים כיווני חשיבה למדדים אפשריים, שעניינם בקרה ושיפוט של הצלחת ההגנה על עצים בוגרים. כאמור, לכל אחד יש חלק בשינוי התפיסה הרווחת היום כדי להצליח במשימה.

הציבור	רשויות: קק"ל / פקיד היערות	הרשות המקומית / מחוזית	המתכננים	היזם / מזמין	הקבלן
חינוך	קביעת נורמות	חזון ואסטרטגיה	זיהוי	ראש פתוח	מחיר
לחץ ודרישה	תג מחיר	קווי בניין / זכויות בנייה	כבוד לקיים	הכרה בעץ בוגר כנכס	תכנית סביבתית
כבוד לקיים	אכיפה וקנסות	התמונה המלאה הבטחת בית גידול	צוות תכנון	מפרטים	כוח אדם מתאים
		אכיפה	תכנון	העץ בתכנית המכירה	קנסות
		אחריות	אחריות	אכיפה	
מדדים אפשריים					
הכרת עצים	דוח שנתי - השוואה לבסיס נתונים ידוע	הנושא כמדד בתחרויות	הכנסת ציון מספר עצים בוגרים בקרבת נכס - העלאת מחיר הנכס	הכללה בדוחות בנייה / הישגים	

השינוי המיוחל הינו תהליך איטי ולעתים אף כואב (עלויות כסף, מרחב וזמן). יש דוגמאות מוצלחות, אך כיום הנושא אינו מופנם ומוטמע בתהליכי התכנון והפיתוח בארץ. לעתים קרובות אנו עדים להתרחשותם של "שיאים" אומללים בנושא, במקרים של הרעלת עצים בוגרים במטרה לסלק את מה שנחשב למטרד ואילוץ, מבלי שהושקעה בנושא החשיבה הציבורית, המקצועית והניהולית הראויה.

אני מקווה, שיום העיון ישמש כעוד צעד בהשגת המטרה, לשימור אחד האלמנטים החשובים במורשת שלנו ובצביון המדינה, קרי עצים בוגרים רחבי נוף ומרשימים. כל עץ כזה הוא מיקרו-קוסמוס בפני עצמו, היה שם לפנינו, ומהווה אמצעי חי למתן פרספקטיבה מוחשית של מימד הזמן. מחובתנו להבטיח כי ימשיך להתקיים גם אחרינו, לטובת הדורות הבאים.

הגנה על עצים בתכנון וביצוע תשתיות

אפרים שלאין, מנהל אגף בכיר תכנון תשתיות,
מינהל התכנון, הוועדה לתשתיות לאומיות, משרד הפנים

הליכי התכנון והבנייה במדינת ישראל מוסדרים בתהליכי עבודה וקבלת החלטות במוסדות תכנון מקומיים, מחוזיים וארציים. את המדיניות התכנונית ואת האיזון בין השיקולים והצרכים התכנוניים הרבים, שמטבעם משתנים ומתעדכנים ברוח הזמן, קובעים מוסדות התכנון לאורך השנים בתכניות המתאשרות מעת לעת.

מערכת התכנון הארצית יצרה לאורך השנים תכניות ארציות לתשתיות, כדוגמת: דרכים (תמ"א 3), מס"ב (תמ"א 23), צנרת גז טבעי (תמ"א 37), ובמקביל את תמ"א 22 (יער וייעור), שקבעה כללים להעברת תשתיות בשטחי יער. אלא שהיריעה רחבה יותר, סוגי התשתיות רבים מאלו הקבועים בתכניות מתאר ארציות, ומגוון ומרחב העצים רב מתחומי השטחים בתמ"א 22 או מתחומי גנים לאומיים, שמורות טבע ונוף (תמ"א 8).

היערות, ריכוזי עצים גדולים, ולעתים קרובות אפילו עצים בודדים, יוצרים צל, איכות חיים, נוף, היסטוריה ואופי של מקום, בסביבה העירונית ובסביבה הפתוחה. עד כה תהליך התכנון הכולל, המנסה לאזן בין שיקולים, לא כלל את סוגיית העצים כחלק מובנה בו. יתרה מכך, סוגיית העצים המוגנים עלתה בדרך כלל רק לאחר שהתכנית אושרה ונקבעו בה ייעודי הקרקע והזכויות, עניין לקוי ובלתי סביר, שכן בכוחו של פקיד היערות היה למנוע מימוש של תכנית וביצוע פרויקטים קטנים כגדולים, פרטיים ולאומיים, לאחר סיום כל הליכי התכנון, ואפילו לאחר הוצאת היתר בנייה.

בתיקון 89 לחוק התו"ב, שנכנס לתוקף באפריל 2009, נקבע, כי בתכנית או בחלק מתכנית, שניתן להוציא מכוחה היתרים, לרבות תכנית דרך, יסומנו בתשריט העצים הבוגרים המצויים בתחומה. אופן סימון העצים נקבע בנוהל מבא"ת (מהדורת יולי 2009) ועל פיו מסומנים בתשריטים עץ/חורשה לעקירה, העתקה או שימור.

תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה הוסיף על הקבוצה המיוחדת של הערכים, שנקבעות להם הגנות מיוחדות בחוק התכנון והבנייה, את ערך השמירה על עצים בוגרים. בשונה מתוספות לחוק התו"ב, שיצרו ועדות מיוחדות להגנה על קרקע חקלאית או על סביבה חופית, נקבע בתיקון 89 הליך שיאפשר ויחייב כל מוסד תכנון באשר הוא לשלב את השיקול של השמירה

על עצים במכלול שיקולי מוסד התכנון, יאפשר את השמירה עליהם, וייתר לעתים קרובות את ההכרח בכריתתם.

ההתייעצות עם פקיד היערות הוקדמה לשלב שלפני אישור התכנית, וכך ניתן לכלול במסמכי התכנית ובתשריט סעיפים וסימונים המשקפים את שיקול הדעת וההחלטה של מוסד התכנון לשמירה על עצים.

שר הפנים תיקן תקנות ביחס להיתרים הכרוכים בשמירה, בהעברה או בכריתה של עצים בוגרים.

"שירות התכנוני", מידעון מינהל התכנון ולשכות התכנון לחודש פברואר 2009, הוקדש לעצים וליערות, ובכלל זה תיקון 89 לחוק התו"ב, ובכוונת מינהל התכנון להטמיע בפעילות מוסדות התכנון ובביצוען של תכניות בכלל, ותשתיות בפרט, את חובת שיקול הדעת וההגנה על עצים.

כביש חוצה ישראל, אשר נסלל לאורך כ- 140 ק"מ בשטחים פתוחים, חקלאיים וטבעיים, שטחי ייעור ושטחי בור, הינו הסמן למערכת התכנון והבנייה לנושא נוהלי תכנון וביצוע תשתיות בכלל, ולעניין ההתנהלות בשמירה ובהגנה על עצים בפרט. אופן עריכת המסמכים, הבקרה, הביצוע, הפיקוח והליווי בשטח מיושמים היום בפרויקטים נוספים כדוגמת כביש 431, כביש 7, כביש 531, כביש 1, קו המים החמישי לירושלים, מתקן התפלה שורק, המסילה המזרחית ומסילות הברזל מלוד ואשקלון לבאר שבע, ומירושלים לנתב"ג.

האופן בו פועלים כיום לשמירת עצים והדרכים בהן יש לנקוט על פי תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה, כדי לשפר את המצב, הם כלהלן:

תכנון חושב ביצוע - החל מהשלב הראשוני חובת המתכננים, היועצים ומוסדות התכנון לחשוב לא רק על רוחב רצועת התשתית ותחום הקו הכחול כנגזר מהמאפיינים ההנדסיים של התשתית, אלא גם על תנאי השטח, ובראייה ארוכת טווח עד לשלב עבודות הביצוע והשיקום. יש לקחת בחשבון את גודל השטח הדרוש לעירום עפר או לנסיעת צמ"ה ומנופים, לסמנו במסמכים, להכלילו במידת הצורך בתחום התכנית ולקבוע הוראות למניעת פגיעה בעצים.

הערכת השפעה על הסביבה - הליך הערכת השפעות סביבתיות, שכלל בשעתו בעיקר מדדים כאיכות אוויר, רעש וכו', כולל כיום התייחסות לנושאי שטחים פתוחים, צומח, אקולוגיה, נוף ומורשת. הייעוץ הסביבתי בתחומים אלו הינו חלק ממערך צוות התכנון או בקרת התכנון, וכך ככל שחשיבות שימור העצים רבה - ההתדיינות וקבלת ההחלטות תיעשה בשלב התכנון, כשהמצב גמיש ונתון לשינויים, ואז ייתכן שניתן למנוע פגיעה או לבצע העתקה.

מסמכי התכנון - מידע תכנוני עפ"י תצ"א או מיפוי לא מעודכן היה מתכון לפגיעה בעצים לעת ביצוע פרויקטים. דרישה למיפוי עצים וסיור שטח לצורך איתור עצים, צמחים ומוקדים לשימור - עלתה קודם התיקון לחוק, וכיום הגשת תכנית לפי מדידה עדכנית וסימון לפי המבא"ת הם תנאים להעברת התכנית לקבלת הערות והשגות.

מסמכי התכנית - תכנון תשתיות בעבר כלל שלב מוקדם, מפורט, תכנון למכרז, תכנון ביצוע וכו', והיווה "מתכון" לדחיקת ההתמודדות בנושא עצים לשלב הביצוע. כיום התכנית כוללת מסמכים כתסקיר, נספח נופי, מסמכי ביצוע, הוראות פרטניות, סימונים בתשריטים וכו', וכל שלב כולל הוראות ודרישות מעבר לשלב הבא.

החלטות - ב"זיכרון התכנוני" של כל פרויקט ניתן להצביע על החלטות שהתקבלו במטרה להגן על עצים, ואשר בגינן שונה תכנון והושקעו כספים רבים שלא תוקצבו מראש. לדוגמה, חרובים במחלף ענבה, התאנה במחלף נשרים, אלון במחלף עירון, ובתת"ל 36 נקבעה שלביות הקמת מתקני ההתפלה אך ורק כדי להימנע מעקירת עצים ולהבטיח נטיעה חלופית שתצמח לגבהים המתאימים, אם לא יהיה מנוס ויעקרו עצים.

תקציב ומכרזים - הגנה על עצים, הדורשת השקעה כספית בקירות, תימוך וכו' או פעולות העתקה יקרות דורשות הערכה כספית ותקצוב מראש. בצ"מ (בלתי צפוי מראש) בעת הביצוע מעורר תחינות ובקשות מהקבלן או שמייקר את הפרויקט. מידע וקבלת החלטות מראש מאפשרים תקצוב נכון, הכללת הפעולות במכרזים ויישום לעת ביצוע.

התנעה לביצוע - התכניות והמסמכים אושרו לביצוע, אולם טרם כניסת קבלן לשטח העבודה חובה לנקוט מספר מהלכים להגדרת תחומי עבודה ושטחים לשימור, העתקת גיאופיטים, ובמידת הצורך עצים. פגישה בשטח העבודה בין צוות הות"ל, הקבלן, החברה הממשלתית היזמית, וגופים ורשויות בעלי עניין בסביבת הפרויקט - מטרתה להראות במקום את המותר והאסור, ובכלל זה שמירה על עצים.

פיקוח וליווי - למוסדות התכנון תחושת אחריות לא רק לאישור התכניות אלא גם לאופן הביצוע. "הצוות המלווה" לכביש חוצה ישראל הינו הזרוע הארוכה של המועצה הארצית לתכנון ולבנייה לעניין כביש זה. לצוות המלווה ייעוץ אדריכלות נוף לבחינת מסמכי הביצוע, ובנוסף פועל מטעמו מפקח בשטח, הבוחן ומאשר את הפעולות החל מטרום כניסת הקבלן לשטח ועד קבלת אישור להפעלת הפרויקט. המפקח מלווה את סימון שטח התכנית, את סימון העצים והשטחים לשימור, ופותר בעיות העולות בשטח לעת ביצוע. המפקח מלווה את שלב העתקת העצים. כל מפקח יכול להעיד על העצים שהגן עליהם או עצים שהיה שותף לחבלי העתקתם.

מקצועיות - ההתמודדות עם נושאי צומח, כריתה, ובמיוחד העתקת עצים, אינה עבודה של מפעילי צמ"ה אלא של אגרונומים ואנשים בעלי הכשרה ייחודית בתחומי קרקע, צומח ומים. העסקת יועצים אלו ע"י קבלנים וחברות מבצעות הוכיחה כבר את יעילותה ותרומתה לחיסכון ליזם, ורווח לכלל.

פקיד היערות - פעולתו של פקיד היערות קדמה לתיקון החוק, ושיתוף הפעולה עמו נדרש בפרויקטים בעבר ובהווה. התיקון לחוק הרחיב את היקף פעולת פקיד היערות. לוחות הזמנים הקצובים והמצופים ממוסדות התכנון לקבל החלטות, מחייבים את פקיד היערות לעבודה יעילה ויצירתית לשם מימוש האחריות המשותפת להגנה על עצים.

נוהל הגנה על עצים בוגרים: כיצד נערך משרד החקלאות לפעולה

במסגרת התיקון לחוק [תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה]

עו"ד מורן הכהן יבין, אגרונום ישראל גלון, חגי שניר - פקיד היערות

תחילתו של תיקון זה בהצעת חוק פרטית, שהוגשה ע"י חה"כ אופיר פז-פינס. מטרתה של הצעת החוק הייתה להגן על ערך השמירה על העצים במסגרת הגנות מיוחדות, שיינתנו להם בחוק התכנון והבנייה. החוק למעשה חייב מגיש תכנית לפרט בתשריט, המוגש בצדה, את מקומם, סוגם וכמותם של העצים הנמצאים בתחום התכנית. אם מגיש התכנית סבור, כי יש צורך בכריתת עצים לצורך ביצועה, יבדוק המוסד לתכנון ובנייה את האפשרות לביצוע התכנית ללא פגיעה בעצים - קרי, ייתן הוראה להעתקם או לנטיעת עצים חלופיים. למעשה, בכוונת הצעת החוק הפרטית לקבוע כי בכל תכנית הכוללת כריתה של עצים מוגנים, תהא חובה לשתילה של עצים חלופיים.

חוק התכנון והבנייה נבחר להיות האכסניה להסדר, כיוון שהחוק מסדיר את תהליכי העבודה והמוסדות לקבלת החלטות בתחום התכנון והבנייה.

בפועל, תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה מגדיר, ראשית, מהו עץ בוגר: "עץ שגובהו 2 מטרים לפחות מעל פני הקרקע וקוטר גזעו, הנמדד בגובה 130 סנטימטרים מעל פני הקרקע, הוא 10 סנטימטרים לפחות".

כעת מוגנים כל העצים הבוגרים, ולא רק העצים המוגנים שקבועים ב"צו היערות". במקביל, תוקנה גם פקודת היערות והחילה את ההגנות על עצים בוגרים כהגדרתם בתיקון 89.

ההסדר קובע כי אדם, המעוניין להגיש תכנית לאישור, יסמן על גבי התשריט את העצים הבוגרים המצויים בתחומה. סימון זה מאפשר שקיפות של המידע אודות קיומם של העצים הבוגרים ומאפשר למוסד התכנון הדן בתכנית לתכנן את השטח באופן מושכל, כך שהעצים יישמרו במקומם ככל האפשר.

המוסד לתכנון, בבואו לאשר את התכנית, יהיה חייב לבחון את הצורך בשמירה על העצים הבוגרים המסומנים, תוך שימת דגש על מכלול השיקולים התכנוניים ולאחר היוועצות בפקיד היערות, כך שעוד בשלב אישור התכנית יובא עניינם של העצים הבוגרים כשיקול למתן האישור לבנייה. הפרה של הוראות שנקבעו ע"י המוסד לתכנון ובנייה תחשב סטייה ניכרת.

טרם התיקון, אדם שאושרה לו תכנית לבנייה, הגיש בקשה לכריתה או להעתקה של עצים, שנמצאו בתחום התכנית, לפקיד היערות, רק לאחר שקיבל את האישור ולעתים אף לאחר שהחל בעבודות התשתית. אמנם היה עליו לקחת בחשבון שייתכן ובקשתו לכריתת העצים או להעתקם לא תאושר, אך בפועל ידוע, שאנשים לא התחשבו בכך מתוך ביטחון מוחלט

שהכריתה תאושר, ואם זו לא אושרה, הם החלו במסכת פניות וערעורים ואף הגיעו עד לערכאות שיפוטיות.

החל מכניסתו לתוקף של תיקון 89 ביום 16 למאי, שונה המצב ועניינם של העצים הבוגרים יובא לדיון עוד בשלב אישור התכנית. למעשה, שילוב השיקול של שמירה על עצים במכלול השיקולים של מוסדות התכנון, יאפשר להגביר את השמירה עליהם, כיוון שתכנון מושכל של המרחב ובחינת מצבם של עצים במסגרת מערכת שיקולים רחבה ומאוזנת, יוכלו לאפשר לעתים קרובות את מניעת הצורך בכריתתם, אם באמצעות הראייה בחשיבותם ואם באמצעות מציאת פתרונות חלופיים.

במקביל תוקנה גם פקודת היערות, שבה נקבע, כי פקיד היערות, בבואו לתת רישיון לכריתת עץ בוגר, ייתן אישור, כאמור, רק לאחר שהונחה דעתו כי במקום העץ יטעו עצים אחרים מסוג, בכמות ובאיכות שייקבעו. כמו כן, בבואו לתת רישיון העתקה, על פקיד היערות לקבוע תנאים להעברה, שיש בהם כדי להבטיח את צמצום הפגיעה בעץ הבוגר במהלך ההעתקה.

חוק התכנון והבנייה (תיקון מס' 89), התשס"ט - 2008*

הוספת סעיף 83 ג.1. בחוק התכנון והבנייה, התשכ"ה - 1965¹ (להלן – החוק העיקרי), אחרי סעיף 83 יבוא:

”שמירה על עצים 83 ג. (א) בסעיף זה - בוגרים

”עץ בוגר” - עץ שגובהו 2 מטרים לפחות מעל פני הקרקע וקוטר גזעו, הנמדד בגובה 130 סנטימטרים מעל פני הקרקע, הוא 10 סנטימטרים לפחות;

”תכנית” – תכנית או חלק מתכנית שניתן להוציא מכוחה היתרים, לרבות תכנית דרך, למעט תכנית שלא ניתן לקבוע במדויק היכן תמומש בפועל ותכנית שלא חלה לגביה חובת הגשת תשריט לפי סעיף 83.

(ב) בתשריט תכנית יסומנו העצים הבוגרים המצויים בתחומה באופן שיקבע שר הפנים.

* התקבל בכנסת ביום ז' בחשוון התשס"ט (5 בנובמבר 2008); הצעת החוק ודברי הסבר פורסמו בהצעות חוק הכנסת – 261, מיום כ"ט בתשרי התשס"ט (28 באוקטובר 2008), עמ' 34.
¹ ס"ח התשכ"ה, עמ' 307; התשס"ח, עמ' 840.

(ג) היו בתחום התכנית עצים בוגרים, לא יאשר מוסד התכנון את התכנית אלא לאחר שבחן את הצורך בשמירה עליהם במסגרת מכלול השיקולים התכנוניים ולאחר שהתייעץ עם פקיד היערות, כהגדרתו בפקודת היערות;² בחוות דעתו לפי סעיף זה, יידרש פקיד היערות גם לאפשרות של העברת העצים הבוגרים, כולם או חלקם, למיקום חלופי ולסיכונים הכרוכים מכך לעצים.

(ד) אין בסעיף זה כדי לגרוע מסמכותו של מוסד תכנון להתנות מתן היתר בתנאים הנוגעים לנטיעת עצים לפי כל דין.

2. תיקון סעיף 151 . בסעיף 151 לחוק העיקרי, אחרי סעיף קטן (ד) יבוא:

"(ה) שינוי מהוראות שנקבעו בתכנית לעניין עצים בוגרים כהגדרתם בסעיף 83 או לעניין נטיעת עצים – ייחשב כסטייה ניכרת לעניין סעיף זה."

3. תיקון סעיף 265 . בסעיף 265 לחוק העיקרי, אחרי פסקה (33) יבוא:

"(34) הנוהל בבקשות להיתרים הכרוכים בשמירה, בהעברה או בכריתה של עצים בוגרים כהגדרתם בסעיף 83, וכן תקופת תקפם של היתרים כאמור, חידושם, ביטולם או הנוהל בקביעת תנאים בהם, לרבות תנאים שנדרשו לפי פקודת היערות; תקנות לפי פסקה זו טעונות אישור ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת."

4. תיקון פקודת היערות [מס' 4] בפקודת היערות³ –

(1) בסעיף 15, אחרי "מפקודה זו" יבוא "וכן עץ בוגר, כהגדרתו בסעיף 83 לחוק התכנון והבניה, התשכ"ה - 1965";⁴

(2) אחרי סעיף 15 יבוא:

² חוקי ארץ ישראל, כרך א', עמ' (ע) 600, (א) 710.
³ חוקי ארץ ישראל, כרך א', עמ' (ע) 600, (א) 710; ס"ח התשס"ח, עמ' 858.
⁴ ס"ח התשכ"ה, עמ' 307.

”התניית רישיון 15א. (א) לא ייתן פקיד היערות רישיון לכרות אילן מוגן או עץ בוגר, כאמור בסעיף 15, אלא לאחר שהונחה דעתו כי יינטעו עץ או עצים אחרים מסוג, ממספר ובאיכות, במקום ובמועד כפי שיקבע בתנאי הרישיון; לענין קביעת מועד הנטיעה יביא בחשבון פקיד היערות, אם ביקש זאת מבקש הרישיון, את מועדה של שנת שמיטה.

(ב) לא ייתן פקיד היערות רישיון להעביר אילן מוגן או עץ בוגר, כאמור בסעיף 15, אלא לאחר שקבע תנאים להעברה, שיש בהם כדי להבטיח את צמצום הפגיעה באילן המוגן או בעץ הבוגר במהלכה.

(ג) אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מסמכותו של פקיד היערות לקבוע תנאים אחרים ברישיון לפי סעיף 15.”;

(3) אחרי סעיף 25 יבוא :

”פרסום ודיווח 25א. מנהל משרד החקלאות ופיתוח הכפר יפרסם, מדי שנה, לא יאוחר מיום 31 במרס, דין וחשבון בדבר רשיונות לכריתת אילנות ועצים בוגרים, שניתנו לפי סעיפים 5 ו-15, ויפורטו בו, בין היתר, מספר האילנות והעצים הבוגרים שכריתתם הורשתה, מיקומם, זהות מקבלי הרישיון והסיבות להתרת הכריתה; הדין וחשבון יפורסם באתר האינטרנט של משרד החקלאות ופיתוח הכפר ויהיה פתוח לעיון הציבור במשרד הראשי של המשרד.”

תחילה 5. תחילתו של חוק זה שישה חודשים מיום פרסומו.

תקנות ראשונות 6. תקנות ראשונות לפי סעיף 265(34) לחוק העיקרי, כנוסחו בסעיף 3 לחוק זה, יובאו לאישור ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת בתוך שישה חודשים מיום פרסומו של חוק זה.

הוראות לשימור, העתקה וכריתה של עצים בוגרים (טיוטה)

על תאי שטח שבהם מסומנים העצים הבוגרים בתשריט בסימונים -

(1) עץ / עצים לשימור

(2) עץ / עצים לעקירה

(3) עץ / עצים להעתקה

יחולו ההוראות הבאות:

א. לא תותר כריתה או פגיעה בעץ המסומן לשימור.

ב. קו בניין או פיתוח מעץ לשימור לא יקטן מ- 4 מטר מרדיוס צמרת העץ או כפי שיקבע ע"י פקיד היערות.

ג. עץ המסומן להעתקה - יש להגיש תכנון מפורט של מיקום העצים המיועדים להעתקה ואת טכניקת ההעתקה, ותידרש חוות דעת ופיקוח של אגרונום מומחה.

ד. עץ המסומן לכריתה:

(*) יש להגיש מפרט של העצים המיועדים לכריתה, הכולל את סוג העץ, גילו, גודלו וסיבת הכריתה.

(*) יש להגיש תכנית המפרטת את העצים שיינטעו במקום העצים המיועדים לכריתה: מספרם, סוגם, מיקומם.

ה. בתכניות בעלות נספח נופי/סביבתי - יש להתייחס לפיצוי הנופי שיינתן בגין כריתה או העתקה של עצים, בין אם בתחום התכנית ובין אם מחוצה לה.

הגדרות כריתה, העתקה, גיזום

כריתה: כל אחד מן הדברים הבאים או שילוב של כמה מהם:

א. עקירת האילן משורשו.

ב. גרימה למוות של האילן בריסוס או בהרעלה או בחיגור או בשריפה או בחיתוך שורשיו או בכל דרך אחרת שאינה מצוינת בהגדרה זו, לרבות בנייה בקוטר צמרת העץ.

ג. חיתוך של הגזע המרכזי, או חיתוך כל הבדים הראשיים, לרבות חליפים, היוצאים מן הגזע המרכזי - באופן הפוגע או המסיר את נופו של האילן. יוצאים מכלל זה הם עצי מטע חקלאיים ועצי יער משקי.

העתקה: עקירת האילן על שורשיו ושתילתו באתר אחר. ההעתקה תבוצע במלוא הנוף או לאחר חיתוך הגזע המרכזי ו/או כל הבדים היוצאים ממנו או לאחר גיזום חלקי; הכול לפי תנאי הרישיון.

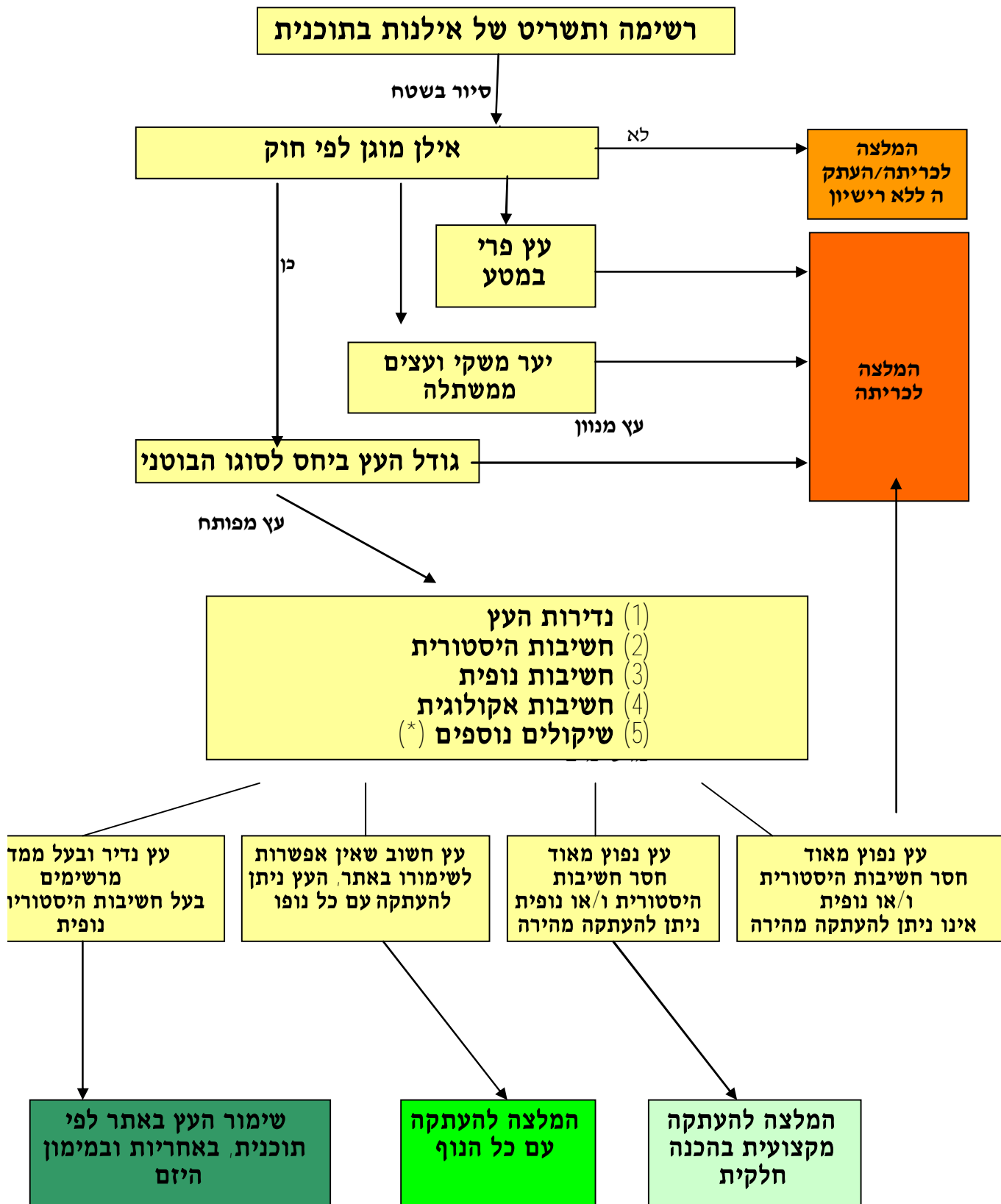
גיזום: התערבות בגידולו הטבעי של האילן באמצעות הסרה מקצועית של ענפים בלי לפגוע בשלד העץ וכדי להתאים את האילן לסביבתו, לשפר את פריחתו, לחזק את שלד העץ או להסיר חלקים פגועים או יבשים. עבודת הגיזום נעשית ע"י אדם בעל תעודת גוזם מומחה מטעם משרד החקלאות.

פקיד היערות העירוני: מי שהוסמך על ידי שר החקלאות ופיתוח הכפר להעניק רישיונות כריתה והעתקה לפי סעיף 15 לפקודת היערות, בכל הנוגע לשדרות וחצרות בשטח הבנוי התחום שיפוטה של הרשות.

פקיד יערות קק"ל: מי שהוסמך על ידי שר החקלאות ופיתוח הכפר להעניק רישיונות כריתה והעתקה לפי סעיף 15 לפקודת היערות.

פקיד היערות הממשלתי: הממונה על תחום היערות במשרד החקלאות ופיתוח הכפר.

קריטריונים לשיקול בקשה:

מופע העץ = גודל צמרתו, גודל גזעו, מופעי עלווה, פריחה ועוד
חשיבות היסטורית = קשר לאירוע היסטורי, למבנה, לאדם, לתקופה ועוד
נדירות העץ = מין שיש בארץ פחות ממאה פרטים, או מין שהפסיקו לנטעו ויש חשיבות לשמרו.
חשיבות נופית = העץ משפיע במראהו ונוכחותו לטובה על הסביבה מבחינה אדריכלית ותכנונית.
חשיבות אקולוגית = העץ משפיע לטובה על סביבתו, בין השאר, ביצירת מיקרו-אקלים, הצללה, הקטנת טמפרטורה והקטנת זיהום, במיוחד באזורים צפופים ואורבאניים.

(* שיקולים נוספים :

א. אילנות שיוצרים סכנה בטיחותית לאנשים, למבנים ו/או למתקנים שונים. תיבחן האפשרות למניעת הסיכון באמצעים אגרו-טכניים מבלי להידרש לכריתה או להעתקה. אישור כריתה או העתקה, במקרה כזה, יינתן רק לאחר קבלת חוות דעת מקצועית של אגרונום מומחה או מהנדס חוזק.
ב. אילנות חולים, שלא ניתן להבריאם וצפויים למות ממילא.
ג. אילנות היוצרים סכנה בריאותית לתושבים הגרים בצמידות להם (אלרגניים, רעילים ועוד).
ד. אילנות פולשניים המופיעים ברשימה של משרד החקלאות.
ה. אילנות מתים - לא יינתן רישיון כל עוד עולה חשד שהאילנות הומתו במכוון לצורך קבלת רישיון כריתה, ועד להשלמת התייעוד וחקירת המקרה לסיבת המוות.

פיצוי נופי

לקביעת ערך העץ ניתן לפנות לאגרונום ישראל גלון : israelg@moag.gov.il

חשיבות העץ בגן ובנוף

- משמעות בנוף לטווח הרחוק
- המימד הגדול ביותר בעולם האורגני
- בעל אורך חיים רב-קיימות, מאות שנים
- 10% מהמינים בטבע
- מעלה את ערך הנכסים והסביבה
- ערך סנטימנטלי
- משפר מיקרו-אקלים - הקטנת טמפרטורה, הצללה, הקטנת קרינה
- שימושים נוספים - שימוש פונקציונאלי, אסטטי, אדריכלי, הנדסי

חשיבות הערכת עצים

- § הערך הכספי מסייע בהעלאת חשיבות העץ
- § קביעת ערכו כפיצוי על נזק שנגרם לעץ
- § הערכת רכוש שבתחומו קיימים עצים
- § ערך החלפה / העתקה - כאשר רוצים להעתיק עץ - ידיעת ערכו
- § גורם "הפחדה" / "הרתעה" לגופי נדל"ן כערך חילופי, מהי התמורה לכריתת עץ

כיצד מעריכים עצים

- § מדריך בינלאומי לשערוך עצים
- § עצי פרי = ע"פ הערך הכספי הצפוי של היבול למשך מספר שנים (הערכת שמאי חקלאות)
- § עצים לתעשייה = ע"פ חומר גלם צפוי
- § עצי נוי - קיים קושי אמיתי להעריך משמעות רגשית, היסטורית, אקולוגית ונופית

שלוש שיטות אפשריות להערכת מחיר עץ

1. ערך גידול העץ = ערך עץ גודל 8 + עלות הטיפול בעץ לשנה [מחיר עבודה, חומרים וציוד] * גיל משוער של העץ.
2. ערך העתקת עץ עם כל נופו = מחיר עץ גדול + מחיר הובלה + פיצוי?
3. ערך חליפי של העץ על פי נוסחה בינלאומית אמריקאית:

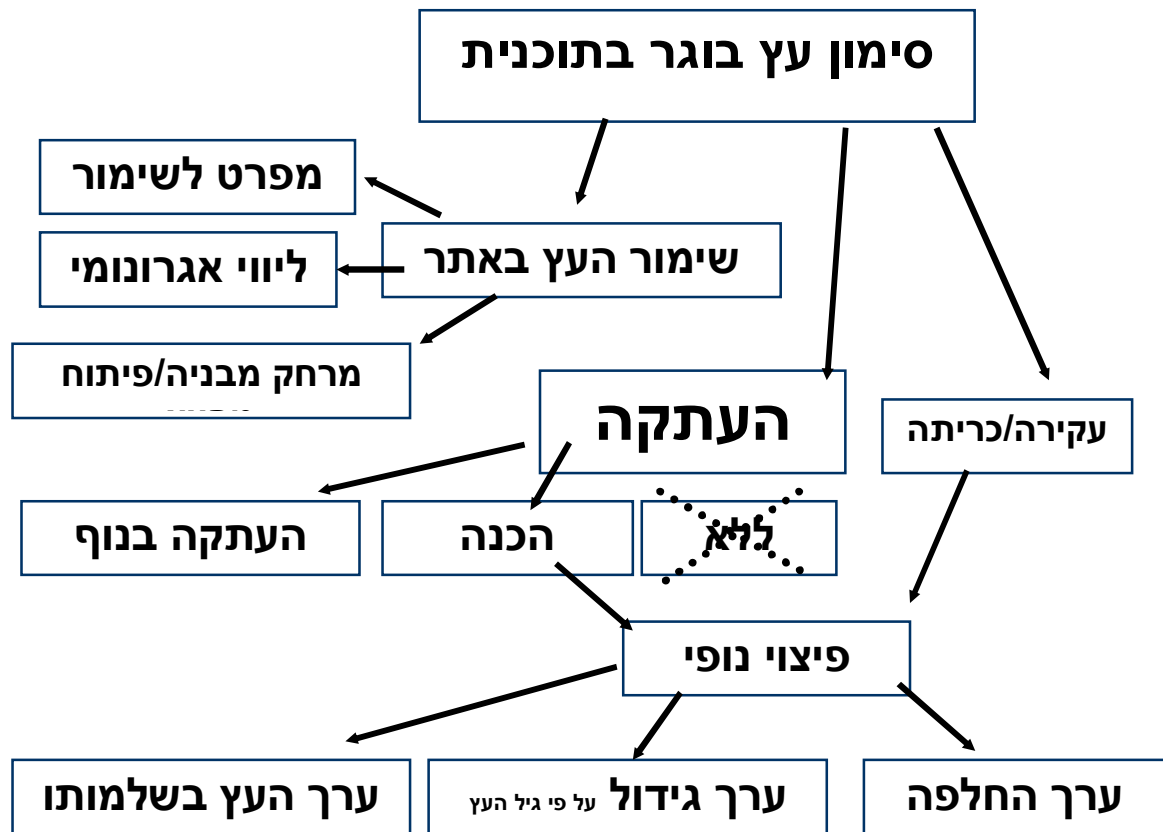
$$\text{ערך העץ} = \$5 * \text{גודל העץ} * \text{מין העץ} * \text{מצב העץ} * \text{מיקום העץ}$$

חוות דעת של פקיד היערות לועדת תכנון ובנייה

פקיד היערות יכתוב המלצתו למוסד התכנון ויכלול בה :

1. המלצה לגבי כלל האילנות המוגנים המצויים בתחום התכנית, תוך התייחסות לאילנות המיועדים לכריתה, להעתקה ולשימור ע"פ מספריהם הסידוריים.
2. התייחסות לאלטרנטיבות, שהציע מתכנן התכנית, לצורך שימור מקסימום עצים.
3. התייחסות לסעיפים הכלולים בתקנון התכנית, הקשורים בשימור או בהעתקת עצים (מרחק בנייה מינימלי מגזע העץ, חפירות, תשתיות, סוג ההעתקה הנדרשת כולל עונה ופיקוח אגרונומי וכד').
4. נימוקים המסבירים את ההחלטה לגבי כל המלצה לאשר כריתת עץ בתחום התכנית.
5. התייחסות לפיצוי הנופי שהיזם מתחייב לו כתוצאה מכריתת העצים בתחום התכנית (אם מבוקשת).

אם סיבת הבקשה אינה כלולה בין הנימוקים המפורטים בנוהל זה או שקיימת התלבטות בין הקריטריונים הקיימים לאישור לבין הנימוקים המפורטים לעיל, או במקרים מיוחדים אחרים, שימנעו מפקיד היערות להחליט לגבי הבקשה, תועבר הבקשה מפקיד היערות האזורי להחלטת פקיד היערות הממשלתי במשרד החקלאות ופיתוח הכפר (להלן - פקיד היערות הממשלתי), והודעה על כך תימסר למגיש הבקשה. במקרה שייקבעו תנאים נלווים לאישור כריתה או העתקה, הם יפורטו במכתב שיופנה למוסד התכנון ויהוו חלק בלתי נפרד מחוות הדעת. כל עבודה הכרוכה בכריתה, העתקה או שימור של עצים בוגרים כהגדרתם בחוק התכנון והבנייה, התשכ"ה - 1965, תבוצע רק לאחר קבלת רישיון מתאים מפקיד היערות לפי פקודת היערות.

חוק היער והאילנות , הקמת מועצה ורשות

בשנים האחרונות התחזקה ההכרה בקרב כל הגורמים העוסקים בתחום הייעור בישראל, כי יש להחליף בהקדם את פקודת היערות המנדטורית משנת 1926 במסגרת חוקית חדשה ומודרנית. עם זאת, לא נעשתה עד היום עבודת מטה מסודרת שבה נבחנו מהם הנושאים שיש לטפל בהם במסגרת חוק חדש, ולא נבחנו פתרונות אפשריים שונים.

נכון להיום אין בישראל גוף ציבורי כלשהו הקובע מדיניות בתחום היער והגנת אילנות. קיים צורך דחוף בהקמת גוף כאמור, שיהיה גוף מקצועי א-פוליטי שיוכל להתוות כיוון ולהמליץ לקובעי המדיניות. ככלל, על המדיניות להיקבע על-ידי הממשלה, על יסוד הכוונה של מועצה מקצועית, ולא על-ידי גוף פרטי האמון על ביצוע המדיניות. על-אף שלקק"ל תפקיד ציבורי משמעותי מאוד בכל הנוגע לניהול לביצוע ולתחזוקת ממשק היער בישראל, מעמדה, ותפקידיה וסמכויותיה לא הוגדרו עד כה בחוק. חוסר זה יוצר תקלות רבות ויש לנצל קביעתה של מסגרת חקיקתית חדשה כדי לתקנו.

במסגרת הצעת החוק המתגבשת מוצע להקים מועצה ציבורית-מקצועית, מועצת היער והאילנות, שתכווין ותתווה מדיניות, תהיה גורם מקצועי שיעץ לשר ולגורמי הביצוע. המועצה תורכב מנציגי ממשלה, נציגי קק"ל ונציגי ציבור. המועצה תיעץ בין היתר בתחומים הבאים: הגדרת מטרות היער והשמירה על האילנות; מדיניות ייעור, בין היתר בתחום נטיעת יערות ופיתוח היער; קביעת מדיניות בתחום שימור ושיקום עצים.

קק"ל תשולב בתהליכי קביעת המדיניות, הן באמצעות חברות במועצת היער והאילנות, והן באופן ישיר כגורם מייצג לקביעת תקנות.

במשרד החקלאות יוקם גוף מקצועי (רשות היער והאילנות). תפקידו יהיה להבטיח כי המדיניות יוצאת אל הפועל, באמצעות קביעת תקנות ונהלים וקביעת מסלולי הכשרה וביצוע. כמו כן, תבצע הרשות פיקוח עליון על עבודת קק"ל והרשויות המקומיות בהיותה ערכאה שתאשר את תכנית העבודה השנתית של קק"ל ותטפל בעררים על החלטות של גופים אלו. הרשות תנחה את עבודת מחוזות המשרד מול מוסדות התכנון, ותפעל בתחומי הסברה, חינוך, פרסום, והגברת מודעות.

הגנה על עצים במסגרת תיקון 89 לחוק ומשמעותיו

רקע ושאלות למשתתפי הפאנל ציבורי

תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה שהתקבל בכנסת באוגוסט 2008 מגדיר מחדש מהם עצים בוגרים, המחייבים אישור כריתה או העתקה על פי צו היערות, אך מהותו העיקרית של החוק נועדה להגן על עצים בתהליכי התכנון ומחייבת קבלת חוות דעת של פקיד היערות לגבי כל תכנית, שבה יש עצים בוגרים המיועדים לכריתה או להעתקה לפני מתן היתר הבנייה. החוק מאפשר הגנה טובה יותר על עצים, משום שהשיקול להעתקתם או לכריתתם ייעשה תוך כדי הליך התכנון, דבר שלא היה עד קבלת החוק.

המשמעות היישומית של חוק זה מחייבת היערכות מחדש מצד היזמים והמתכננים. היערכות זו כוללת את מדידת העצים הבוגרים בשטח וסימונם במפה, התייחסות לעצים בתהליך התכנון, כולל הצעות לשימורם. במקרה שיש באתר עצים שאין אפשרות לשמרם ולשלבם בפרויקט ויש צורך להעתיקם או לכרתם, חייב המתכנן להציג את המקום שאליו יועתקו העצים, ובמקרה של כריתה - להציג חלופות ופיצוי נופי הולם לעצים שיועתקו או יכרתו. גם המשרדים, האמונים על ביצוע החוק ועל מתן חוות הדעת [משרד החקלאות וקק"ל] באמצעות פקידי היערות השונים, אמורים להתארגן ולהגדיל את כוח האדם המקצועי שיעסוק בנושא, קביעת נהלים ותקנות מסודרות, יצירת שפה ברורה למתכננים בנושא שיטות העתקה מותרות, ערך חליפי לעץ ועוד.

אין ספק, שחוק זה, למרות מגבלותיו וההגדרות הגורפות שבו, יהווה כלי משמעותי בהגנה ובשימור עצים בישראל בתהליכי בינוי ופיתוח.

לקראת כניסת החוק לתקפו אנו מציגים למשתתפי הפאנל שאלות שונות, המתבקשות מהחוק ומשמעותיות.

- התייחסות כללית לחוק וליתרונותיו ומשמעותיותו.
- עד כמה עלול לסרב החוק את תהליך מתן היתרי בנייה ולהקשות על היזמים.
- האם אין ההגדרה "עצים בוגרים" רחבה מדי? האם כדאי להוציא מהרשימה עצים פולשניים, עצי פרי, עצים אלרגניים ועוד? האם מומלץ לחזור לרשימה המצומצמת שהייתה בעבר, שכללה כשבעים עצים בלבד?
- החוק מטיל על פקידי היערות עבודה רבה - מי ייעשה את כל העבודה הזו?
- מהו פיצוי נופי לכריתת עץ בן שבעים שנה? "עץ תמורת עץ" ככוונת המחוקק המקורית, או עשרות אלפי שקלים תמורת כל עץ, על פי ערכו הנופי?

ישראל טאובר, פקיד היערות - קק"ל

מזה שנים ארוכות, מתמודדים אנשי קק"ל עם האתגר של השמירה על העצים בסביבה העירונית ובשטחים הפתוחים שאינם יערות קק"ל - בסביבת עבודה מורכבת ובמצבי אי-ודאות מינהלית. תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה מהווה צעד חשוב בהסדרת הנושא ובהכללת השמירה על הסביבה בין שאר שיקולי התכנון, כשווה בין שווים. החובה החוקית למפות את העצים ולקיים התייעצות לגביהם עם פקידי היערות בקק"ל (או אחרים), כבר בשלבי התכנון הראשוניים, צפויה להסדיר את הנושא ולטפל בו בשלב הנכון ולא לאחר שכבר נעשו כל תהליכי התכנון (דבר שגרם לתסכול עמוק לכל הצדדים ולהתכתשויות לא מעטות). עם זאת, התיקון לחוק מהווה אתגר עצום, אשר היעדר טיפול נכון בו עלול לגרום דווקא להרעת המצב ולא להטבה עמו. הבעיה העיקרית הינה התחזית, שהתיקון לחוק יביא כמות תכניות עצומה אל שולחנם של פקידי היערות, אשר לא משרד החקלאות ולא קק"ל יוכלו להתמודד עם הטיפול בהן במצבת כוח האדם הקיימת. חוסר טיפול נאות בזמני תגובה סבירים, עלול להפוך את החוק ל"אות מתה" (נוספת, לצערנו) בספר החוקים. הדרך להתמודד עם אתגר זה הינה בכמה מישורים:

- בניית תהליך מיון, שבו מקרים שוליים לא יגיעו לטיפול קק"ל כלל אלא יטופלו בנוהל סטנדרטי בתוך ועדות התכנון.
- ביזור והאצלת סמכויות לפקידי יערות נוספים בערים ובמשרד החקלאות.
- ביצוע תיקוני חקיקה, אשר יהפכו את התיקון לחוק לממוקד יותר, ויוציאו ממנו נושאים, כמו מטעים, מינים פולשים וכד'.
- הסדרה בתקנות ברורות ופשוטות נושאים טכניים, כגון: נטיעה חלופית (מיקום, כמות), ערכים כספיים לנטיעה חלופית, הסדרת התחייבויות לתשלום, הגדרות כריתה מול גיזום וכד'.

אדריכלית מיכל נאור ורניק, משרד הבינוי והשיכון, אגף האדריכל הראשי

משרד הבינוי והשיכון מתכנן ומפתח שכונות מגורים בכל רחבי הארץ. אגף האדריכל הראשי עוסק בתכנון העירוני על כל שלביו, החל מתכניות שלד, דרך תכנון מתארי מפורט וכלה בתכנון המפורט לביצוע. בשנים האחרונות מקדם האגף כתיבת מדריכי תכנון ויישומם בשכונות החדשות, במגמה ליצור תכנון בר-קיימא בתחומים השונים, כגון: תכנון רחובות בערים, הרואה את טובת כלל המשתמשים ולא רק את כלי הרכב, בנייה משמרת נגר עילי, הקצאות איכותיות לשטחים פתוחים ועוד.

נושא השמירה על עצים בוגרים משולב בתוך גישה זו, הרואה בשימור ערכי טבע ונוף חלק מובנה בתהליך. הוא מקבל ביטוי בשלבים השונים, החל משלב ניתוח האתר, עם סימון העצים במפות המדידה, דרך שלבי הכנת החלופות וגיבוש התכנית והתכנון המפורט, המשלבים עצים קיימים בשכונה העתידית.

בהליך התכנון משולב עפ"י הצורך אגרונום בצוות התכנון, הבוחן את העצים באתר, ונותן חוות דעת פרטנית לצוות התכנון. באופן זה מתאפשר שילוב העצים לשימור במערך הגנים, השדרות והרחובות בשכונה.

שכונות רבות מתוכננות ע"י המשרד לאחרונה, תוך שילוב העצים הבוגרים הקיימים בפיתוח המערכת הירוקה של השכונה, לדוגמה: השכונה הדרומית ביישוב קדימה, השכונה המתוכננת בשטח המחנה הצבאי בקרית מלאכי, שכונת נאות-ים בעכו, שכונת האקליפטוסים בבית שאן, שכונות בכפרי מיעוטים, שבהן משולבים מטעי זיתים קיימים ועוד. ההתייחסות לעצים הקיימים כחלק מתוואי השטח המקורי תורמת לאופייה הייחודי של כל שכונה ושכונה.

ההגנה על העצים בראי התכנון המרחבי

פנחס כהנא - מנהל פיתוח הקרקע [מפ"ק] קק"ל

מדינת ישראל היא מהמדינות שקבעו תכנית מתאר ארצית ליער וייעור - תמ"א 22. בתכנית זו נכללים 1.606 מיליון דונם יער לסוגיו. יערות אלו מוגנים בתכנית ברמה הארצית, אשר קבעה את גבולות השטחים, מטרות הייעור בשמירה על המגוון הנופי של הארץ, ושמירה על יחידות הנוף. השנה אישרה הממשלה את שינוי 4 לתמ"א 22, המדגיש את התיאום עם שטחי החקלאות, קובע פעילות מותרת לשירות ציבור המטיילים וקובע התייחסות נרחבת מבוקרת יותר להעברת תשתיות ביער.

נכס נוסף משמעותי בהגנה על העצים הוא פקודת היערות ושמורות היער. בשנים האחרונות נעשו פעולות משמעותיות להחייאת שמורות היער, מנקודת מבט ציבורית נכונה יותר. הוכנה שכבה ממוחשבת של שמורות היער. בהיעדר שכבה זו לא הייתה, למעשה, כל התייחסות תכנונית לשמורות היער, ונוצר מצב בלתי סביר של נתק בין מערכת התכנון ופקודת היערות. קיום השכבה מאפשר התייחסות במערכת התכנון לשמורות היער בתכניות ארציות ומחוזיות; ואמנם בתכניות ארציות, שאושרו לאחרונה או שהן בתהליך אישור, קיימת התייחסות לשמורות יער (תמ"א 35, תמ"א 37, תמ"מ 6 ועוד).

תהליך הכנת תכנון מתארי ברמה מפורטת ליערות, אשר מדייק את תמ"א 22 וקובע ייעוד שטחים ליער, מאפשר תהליך ציבורי פתוח של גריעת שטחי שמורות יער, אשר בגלל חוסר התייחסות יש עליהם תכניות סטטוטוריות מאושרות, ומנגד הכרזה על שמורות יער חדשות לשטחים ביעודי היער.

תיקון מס' 89 לחוק התכנון והבנייה, מהווה מהפכה בהתייחסות לעצים בוגרים, ובעצם הצגת מידע על עצים בוגרים בתכנית בפני ועדות תכנון.

עפ"י התיקון בתשריטי תכניות ברמה מפורטת יסומנו העצים הבוגרים המצויים בתחום התכנית, ומוסד תכנון לא יאשר תכנית אלא לאחר שבחן את הצורך בשמירה עליהם במסגרת מכלול השיקולים התכנוניים ולאחר התייעצות עם פקיד היערות.

החוק אינו מבדיל בין עצים מוגנים עפ"י פקודת היערות לבין עצים בוגרים שאינם מוגנים. במקרה של החלטת פקיד היערות לתת אישור לכריתת עץ, מנחה תיקון 89 לכך שאישור זה יינתן לאחר הבנה שיינטעו עץ או עצים אחרים במקום מהסוג, מהכמות ומהאיכות, שייקבעו ע"י פקיד היערות.

כעת תהיה מעורבות רבה יותר של אנשי מקצוע, כמו אדריכלים, מתכננים, אדריכלי נוף, והנדסי תשתיות, וכן של הציבור, בהגנה על העצים הבוגרים.

תנו לעצים לחיות בכבוד

לפאנל של יום העיון לעצים בוגרים בישראל

אגרונום יצחק הל-אור, מומחה להנדסת הצומח, גננות ונוף, E.helor@netvision.net.il

היד הקלה על הדק המשור וההתייחסות הזלזלנית לעצים בעת החלטות על פיתוח ובינוי, צריכים להדאיג כל אדם שוחר תרבות ונופי מולדת. שכן, יש ערך בלתי מתפשר לנופים שגדלנו בהם ושהתחברנו אליהם. ערך לנופי הטבע הירוקים כמו לנופי העצים במגזר האורבני, אלה ערכים שמוקנים מדור לדור. ההתייחסות הערכית לנופים היא נכס תרבותי, שיש להקנות לדור הצעיר, כפי שמקנים לו ערכי תרבות אחרים - ערכים של היסטוריה, ערכי ספרות ומוזיקה, ערכי התנהגות ועוד כהנה ערכים, שעליהם מושתתים מושגי היסוד של האדם בנוף מולדתו.

מה שמכעיס בעניין הוא שדווקא רשויות ציבוריות רבות, הצריכות לשקוד על הקניית ערכי חינוך ותרבות, דווקא הן מתייחסות ביחס מחפיר לנופי העצים. ולא זאת אלא שרשות עיר אחת לומדת מרעותה, ומהן לומדים גם התושבים המתגוררים בתחומן.

"אם גנני העירייה מכסחים את נוף העצים, גוזמים ומגרדמים גזעים וזרועות, סימן שזה נחוץ, סימן שכך נכון לעשות. ואם הם, בעלי המקצוע, נוהגים כך, סימן שזו הדרך", והחיקוי אינו מאחר לבוא.

וכך אתה הולך ומשתומם על עוז הרוח של תושבים לגרדם גזעים, לפעור פצעים ענקיים בגזעים, לקלף זרועות ענק ולהפוך את העץ לשק החבטות של ילדי השיכון.

הגדילו לעשות אנשי הרשויות בבואם לתת "דוגמה להצלת עצים", באמצעות "העברתם" ממקומם למקום אחר, כרותי גפיים ומגוממי ראש, נכים ועלובים. וכשהעץ מוציא נוצותיו - נוצותיו החדשות על גבי הגזעים הדוים, מריעות מחלקות הגינון ל"הצלחה" של הקליטה ול"הצלחה".

היכן כישלון ההדרכה של שנים? במה טמון כישלון החינוך וההתוויית לגידול נאות של עצים? היכן הם כל אותם מאות רבות של גננים מקצועיים, שעברו קורסים וימי עיון ולמדו להתייחס לעץ בדרך מקצועית מפקחת?

ייתכן, שפשיטת הרגל ביחס לערכי תרבות אחרים נותנת אותותיה גם בתחום של ערך העץ.

אין יותר ערכים מקודשים. הכול סובב סביב הכסף. הוא המעלה והוא המוריד.

קבלן גיזום המגיש הצעה זולה וזוכה במכרז, אינו יכול להיות עם רווח כספי אם יגזום לפי הקודקס המקצועי. אם יבקש יותר בעד עבודתו, לא יזכה במכרז.

וכך הפכו הרגלים מגונים של חישובי רווח לנכסי צאן ברזל של תורת הגיזום והטיפול בעצים ברוב הרשויות המוניציפאליות.

כאשר זה הנוהג והנוהל, מה הפלא שהזלזול בעצים הולך וגובר? העץ מפריע לכביש? נעבירו (ואולי ראוי לשקול הזזת הכביש לכבוד שורת עצים וותיקה?). העץ מפריע לכבלי חשמל

עיליים? נגמדו (שמא ראוי לשקול הכנסת כבלים לאדמה או מתיחת כבלים מבודדים?). העץ מלכלך בפירותיו? נעקרו. העץ תופס מקום חנייה? נמיתו. וכך אנו מלבישים את ערינו שמלת ביטון ומלט ומכחידיים נופים של עצים שנטעו אבותינו. לפיכך, ראוי החוק הזה שיצא להגנת העצים למחמאות ולתמיכה. ולא עוד אלא שיש להסדיר בחוק גם הגנה קפדנית כנגד השחתת העצים, ואז אולי מתוך שלא לשמה יגיעו לשמה. כלומר, שהמגנים על העצים מכוח החוק, יגיעו להבנה ערכית להגנת עצים ולמתן כבוד גם ללא צורך בהכפפתו, אלא מתוך מודעות עצמית. לבסוף, חשוב להעיר: אילו היו חושבים בתבונה בעת שתילת העץ, על מינו והתאמתו למקום, על מרווח מחייתו ותנאי גידולו, על צרכיו והשפעתו על סביבתו, היו פחות צריכים בעתיד לעסוק בסוגיית סילוקו מהמקום. ועוד: ותררו לעץ על משוגות עונתיות, זכרו לו את כל אשר תרם לסביבתו במשך שנים רבות ותנו לו מקום בלב ובשטח שהוא תופס.

סקר עצים לקראת תכנון

רון פרומקין ותמר אחירון-פרומקין, ייעוץ אקולוגי וסביבתי, frumkin@bezeqint.net

תקציר

העצים בישראל מוגנים בשלושה חוקים: חוק ערכי טבע מוגנים (2005), צו היערות (1997) ותיקון 89 לחוק התכנון והבנייה (שמירה על עצים בוגרים, 2008). בעוד החוק הראשון עוסק רק במיני בר (כולל עצים), ועל אכיפתו ממונה רשות הטבע והגנים, שני החוקים האחרים עוסקים הן בעצי בר ובשיחי בר מקומיים, והן בעצים ובשיחים גרים המשמשים לייעור ולנוי, ועל אכיפתם ממונה פקיד היערות מטעם משרד החקלאות.

ייעוץ אקולוגי לתכנון עוסק בקונפליקטים בין שמירת טבע לבין תכניות פיתוח. במקרים רבים, הן בשטחים הפתוחים והן בשטחים הבנויים, גדלים בתחום מרחב התכנון מינים מוגנים, לרבות עצים המוגנים על-פי החוקים הנ"ל.

הדרישה למיפוי עצים לשימור במסגרת תכנון של שטחים לפיתוח - פתוחים ובנויים כאחד - הולכת וגדלה עם השנים, בד בבד עם החמרת החקיקה בנושא. בעבודותינו, בעריכת סקרים אקולוגיים ותסקירי השפעה על הסביבה, מיפוי עצים הנו חלק בלתי נפרד מכל סקר שדה, הן בשטחים בנויים והן בשטחים פתוחים (כפי שיודגם בהרצאה על ידי פרויקטים נבחרים).

השלבים בביצוע סקר עצים הם אלה:

1. פרק א' בתסקיר השפעה על הסביבה עוסק בתיאור המצאי הטבעי, לרבות מינים בעלי חשיבות לשימור. בשלב זה נערך, בין היתר, מיפוי של עצים מוגנים על-פי חוק. המיפוי מתבצע בסקר שדה, ובסיוע אורתו-פוטו ומפת מדידה. כל עץ, או קבוצת עצים מוגנים, ממופה בעזרת GPS, ונרשמים נתונים רלוונטיים – מין העץ (species), גובה העץ (לפי קטגוריות גובה), ופרטים נוספים לפי הצורך, למשל קוטר הגזע (DBH). במקרים רבים העצים מתועדים גם בצילום. מינים מוגנים ושטחים בעלי חשיבות אקולוגית לשימור מסומנים על מפה עם גבולות התכנית.

2. פרק ב' בתסקיר כולל בחינת חלופות. בשלב זה נבחנות חלופות שונות של התכנית על רקע מפת ערכי הטבע. בשלב זה נעשה ניתוח של הקונפליקטים בין תכנית הפיתוח לבין ערכי הטבע בכל חלופה, שבסופו מומלצת חלופה שפגיעתה מזערית ככל האפשר (כולל חלופת אפס = חלופת אי-ביצוע). מאחר שהתכנית מנסה לאזן בין אינטרסים רבים ושונים, החלופה הנבחרת אינה בהכרח החלופה המומלצת מבחינה אקולוגית. לפיכך, במקרים רבים אין אפשרות לבצע תכנית בלי פגיעה בעצים.

3. לאחר אישור החלופה הנבחרת ע"י גורמי התכנון, מסומנים העצים על גבי התכנית בהתאם לעתידם - שימור, כריתה או העתקה. במידה שהעצים הצפויים להיפגע הנם

ערכי טבע מוגנים, נדרש היתר פגיעה מרשות הטבע והגנים. אם מדובר באילנות מוגנים ובעצים בוגרים שאינם ערכי טבע מוגנים, עוברת התכנית להתייחסות של פקיד היערות. ההחלטה לאשר כריתה או העתקה של עץ אינה אוטומטית, והיא נתונה לשיקול דעת של הגורם המוסמך. לפיכך, ייתכן מצב שבו לא יינתן היתר פגיעה, והיזם יאלץ לשנות את התכנית.

הבעיה העיקרית בתסקירי ההשפעה על הסביבה היא, שביצוע סקר עצים וערכי טבע מוגנים נעשה לאחר שיש כבר תכנית מפורטת, והחלופות לא תמיד שונות במידה ניכרת ביחס למידת פגיעתן בטבע. במצב כזה קשה מאוד למנוע פגיעה בעצים. עם זאת, מאחר שבניגוד לצמחים חד-עונתיים ולבעלי חיים, עצים קלים לאיתור במשך כל השנה, ואפשר למפותם בשלב מוקדם, לפני הכנת התכנית. הגישה הרצויה היא ביצוע סקר מקדים של עצים במרחב התכנית, וקבלת חוות דעת של רט"ג או פקיד היערות לגבי עצים בעלי חשיבות גבוהה לשימור באתרם או להעתקה, עוד לפני הפקדת התכנית. בהתאם לחוות הדעת אפשר יהיה להכין תכנית שתפחית למינימום את הקונפליקטים, ואף שתוכל לקצר במידה ניכרת את שלב התכנון ולצמצם עלויות. בתכנון מושכל אפשר לשלב את העצים הקיימים בתכנית, וכך לשפר את התוצר הסופי ולהגדיל את התועלת האקולוגית והנופית לקהל היעד של התכנית.

סקר עצים כבסיס לתכנון הכרחי גם בעת הכנת תכנית מתאר או תכנית בניין ערים ליישובים. תכניות אלה משמשות כבסיס לתכנון מפורט יותר ולמתן היתרי בנייה. ולפיכך, מיפוי העצים בשלב מוקדם מאפשר ליעד מראש את השטחים הרגישים יותר לשימור (למשל, כשצ"פ או כאתר טבע עירוני), ולכוון את הפיתוח בתכנית המפורטת לשטחים שחשיבותם לשימור נמוכה.

להערכתנו, תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה מחייב תיקונים נוספים במקרים של חוסר הגנה או של הגנת-יתר:

1. הגנה על מינים פולשים - מינים פולשים ידועים כאחד הגורמים העיקריים האחראים על הפגיעה במגוון הביולוגי בעולם. בעיה זו חריפה גם אצלנו ומאיימת לפגוע במינים המאפיינים ומייחדים את ישראל. עצים פולשים עשויים לגרום נזק אקולוגי רב ביותר ברמה האזורית והמקומית: התרבותם, בהשוואה למיני בר מקומיים, מהירה, והם מתפשטים במהירות תוך דחיקה של צומח מקומי והחלפתו. תיקון 89 לחוק התכנון והבנייה אינו מבדיל בין עצים מקומיים לבין מיני עצים גרים או פולשים. בעת מיפוי של עצים לשימור נדרש כיום מיפוי גם של מינים פולשים העונים על הקריטריונים שמוגדרים בחוק (עצים שגובהם 2 מ' ומעלה, וקוטר גזעם בגובה 130 ס"מ מעל פני הקרקע עולה על 10 ס"מ), וכל פגיעה בהם מחייבת קבלת היתר מפקיד היערות. מצב זה עלול ליצור הכבדה רבה על הציבור ועל פקידי היערות. משמעות הדבר - עיכוב תכניות

בשל עומס בקשות על הפקידים המעטים, או הימנעות מפנייה של הציבור לקבלת היתר, וכריתה בלתי מבוקרת, בניגוד לחוק. מוצע להגמיש את החוק על ידי הכרזה על רשימת מיני עצים הפטורים מהצורך בהיתר פגיעה. בשלב ראשון יש לכלול בה מינים הידועים כפולשים בדרגה גבוהה, כגון שיטה כחלחלה ודומיה.

2. עצי פרי נטועים – החוק אינו מגן על עצי פרי הנטועים בחלקות חקלאיות. עם זאת, ביישובים כפריים ותיקים אפשר למצוא עצי פרי בני עשרות שנים, חלקם מלפני קום המדינה, שלגודלם ולנוכחותם יש חשיבות נופית, היסטורית ואף גנטית ואקולוגית (זנים נדירים של עצי פרי, פרטים גדולים במיוחד, עצים עם סיפור וכו'). יש לבחון דרכים לשמירה על אותם עצים, אף אם אין הם מוגנים כיום.

מדריך עצי הרחוב בישראל

פרויקט בשיתוף המשרד להגנת הסביבה ומשרד החקלאות

ישראל גלון, אביגיל הלר

רקע למדריך

הנוף הגבוה בעיר, במושב ובקיבוץ הנו כרטיס הביקור האסתטי והאקולוגי של היישוב. חשיבות העצים בנוף העירוני והכפרי הובילה את העוסקים בנושא לכנות את העצים ברחוב "יער אורבני". העצים משפיעים לטובה על מספר רב של גורמים: שימוש וריכוך אדריכלי של הנוף הבנוי, שיפור מיקרו-אקלים ע"י הקטנת עומס החום, שיפור אקולוגי סביבתי, שימוש הנדסי, קהילתי חינוכי ואסתטי.

שילוב עצים בצורה מוצלחת בנוף בנוי (עירוני, כפרי וכדומה) הינו משימה מקצועית, המחייבת שילוב של ידע רב תחומי של אנשי מקצוע שונים. כמו כן, יש צורך בהכנת תשתית טובה לעצים, כך שיוכלו לשרוד לאורך זמן בתנאים האורבניים המקשים על גידולם, כגון: חוסר בקרקע כבית גידול, הידוק עליון של הקרקע, קושי בהשקיה, מגבלת מקום לנוף העץ, תנאי זיהום סביבה, טיפול יתר של תושבים וילדים ("ואנדאליזם") ועוד.

מטרת המדריך הינה יצירת "ערכה", שתהווה חומר עזר לעוסקים בייעור אורבני, אשר תסייע להם בקבלת החלטות ובהכנת מפרטים בבחירת העץ הנכון למקום הנכון תוך התייחסות לכל שלבי העבודה משלב תכנון העץ, בחירתו במשתלה, הכנת הקרקע ונטיעתו ברחוב, הטיפול בו במהלך בשנים ועד שיקום רחובות, שבהם נטועים עצים בוגרים.

המדריך מהווה מסמך המשך מעשי לפרויקט "דיוקן הרחוב", המבוצע החל משנת 2005 ע"י משרד השיכון. מדריך עצי הרחוב משלים את הפרק החסר ב"דיוקן הרחוב" בכל נושא העצים.

קהל היעד:

נבחרים ומקבלי החלטות במשרדי ממשלה ובמגזר הציבורי, מתכנני ערים, אדריכלי נוף, מנהלי אגפים ומחלקות ברשויות המוניציפליות ובמגזר הכפרי בתחום גנים ונוף ואגרונומים.

אופן הכנת המדריך:

הפרויקט החל בשנת 2007. העבודה מתבצעת על ידי צוות המחלקה לגננות ונוף במשרד החקלאות, בליווי צוות היגוי מורחב ומצומצם. צוות ההיגוי המורחב כולל אנשי מקצוע מכל התחומים (מתכנני ערים, אדריכלי נוף, אגרונומים, מנהלי מחלקות גנים, יועצי גינון, שתלנים ועוד. נציגי ועדת עצים והוועדה לנושאים מוניציפליים במשרד החקלאות).

הצוות נפגש כפעמיים בשנה לדיון ולמתן משוב לתהליך העבודה ותכניו. צוות ההיגוי המצומצם כולל את נציגי המשרד להגנת הסביבה ומשרד החקלאות.

בתחילת הפרויקט בוצע סקר ספרות נרחב וסקר מידע באינטרנט כדי לבסס את העבודה על הידע הקיים בעולם ועל זה המתאים ליישום בישראל. אנו מקווים שהמדריך, אשר יפורסם בראשית שנת 2010, יהווה כלי עבודה שיסייע בפיתוח רחובות מוצלים בישראל.

תוכן המדריך

- מבוא: חשיבותו ותרומתו של עץ הרחוב ביישוב העירוני והכפרי.
- עקרונות בתכנון עצי רחוב (הגדרת מטרות, תכונות, מיקום העצים), כולל הנחיות לבדיקת תוכניות לרשות.
- בחירת עצי רחוב על פי תכונות - הוכנה טבלה עם תכונות העצים והתאמתם לסוגי רחובות שונים, תנאי אקלים וגודל העץ.
- בחירת עצים במשתלה - כיצד בוחרים במשתלה עצים שיתאימו לשמש כעצי רחוב.
- הכנת קרקע - מפרט להכנת הקרקע, שיפור הקרקע.
- נטיעה - מפרט לנטיעת עצים ברחובות (2-3 אפשרויות).
- טיפול שוטף בעץ במהלך השנה - מפרט לטיפול בעץ והכנת לוח עבודה שנתי (עד התבססות העץ ועץ מבוסס).
- הנחיות לתיעוד עצי רחוב - כרטיס, סימון העץ, שבב אלקטרוני, צילום אוויר וכדומה.
- הערכת סיכונים בעצי רחוב (הצגה חלקית של הנושא).
- שיקום רחובות - הכנת עקרונות לטיפול בעצים קיימים צעירים או ותיקים, שאינם מתאימים, כולל מפרט להחלפת עצים.
- תחשיבים לנטיעת עץ רחוב ואחזקתו במשך שנה.
- רשימת ספרות מורחבת בנושא עצי רחוב.

נספחים

נובמבר 2008

חשוב לך לשמור ולהגן על עצים?

מידע זה מיועד אליך!

ישראל גלון, משרד החקלאות (החומר מופיע גם באתר משרד החקלאות)

בעשור האחרון גברה, אמנם, המודעות לחשיבותם של עצים: עצים בוגרים והיסטוריים, עצים שניטעו ע"י בני אדם או כאלה הקיימים מקדמת-דנא, אלא שזו אינה כוללת את מרבית גופי הבנייה וחברות הנדל"ן, ויד המתכננים קלה בעקירת עצים באשר יהיו. בנייה מסיבית ופיתוח מואץ נעשים, אם כן, תוך הפחתת השטח הירוק ופגיעה בעצים קיימים. מודעות לגבי חשיבותם הרבה של העצים אינה תמיד בנמצא גם בקרב ועדי בתים משותפים ובעלי בתים צמודי קרקע, המאפשרים לאנשים חסרי הכשרה מתאימה לטפל בעצים שברשותם.

מהי "פקודת היערות" ומיהם "פקידי יערות"?

את חוק "פקודת היערות" ירשנו מהבריטים, ועיקר מטרתו היא הגנה על עצים. לפי "פקודת היערות", מרבית עצי הנוי בישראל מוגנים מכריתה, ויש צורך בקבלת היתר לכריתתם או להעתקתם. גם אם העץ מצוי בחצר של בית פרטי, יש לקבל היתר. את ההיתר ניתן לקבל מפקיד היערות או ממורשה למתן היתר כריתה. בארץ פועלים כמה פקידי יערות: פקיד היערות הראשי של קק"ל, מורשי מתן היתר של קק"ל, הפזורים בכל הארץ, שלושה פקידי יערות, הממונים מטעם משרד החקלאות בערים הגדולות: ירושלים, ת"א וחיפה, וכן פקיד ארצי הממונה על ביצוע התקנה במשרד החקלאות.

בנוסף, פועלת בקק"ל יחידת פיקוח, הממונה על ביצוע התקנה ועל אכיפתה בפועל. חלק מעצי הנוי, לאחר שנשתלו וגדלו מעט, הופכים למוגנים, ולא ניתן לכרות או להעתיק אותם ללא רישיון.

חשוב לדעת, שבשל לחצים, המופעלים לעתים על פקידי היערות או על נציגיהם, ניתן אישור להעתיק העץ או אף לכריתתו, אף על פי שברור שהעתיקה זו עלולה לסכן את העץ, ואף אם ייוותר בחיים, יישאר במקרים רבים גידם ופגוע, ולעולם לא יחזור לצורתו המקורית ולנופו. אם ידוע על בקשה שהוגשה, כדאי לבקש מפקיד היערות הסברים למתן ההיתר, ובכך ליצור לחץ שכנגד. אם ידוע על עץ שעומדים לכרות, דרשו מהגוזם לראות את האישור. כריתת עץ ללא אישור הנה עברה פלילית!

על ההבדל בין חצרן לגנן

כדי לאפשר לעצים להגיע לנוף משמעותי ולחיות שנים רבות, יש צורך להגן עליהם בתהליכי פיתוח, וכמובן, לטפל בהם בצורה נאותה במשך כל שנות חייהם. חשוב להבין, שחצרן אינו גנן למרות היותו מצויד במשור חשמלי. גננות היא מקצוע מורכב, והעץ דורש טיפול מקצועי. איש מקצוע יכול לשקם עצים פגועים וחולים ולהבטיח שייתנו צל וירק עוד שנים רבות. בעצים, הנמצאים בתהליכי ניוון וזקנה, ניתן לטפל באמצעות גיזום מקצועי, שמטרתו הפחתת משקל מענפי העץ והקטנת סיכויי שבירת ענפים; טיפול בפצעי עצים; תמיכה בענפים מסוכנים ועוד.

טיפול מקצועי בעצים - חובה שייעשה ע"י אנשי מקצוע. גיזום ותמיכה ייעשו אך ורק ע"י גוזם בעל תעודת "גוזם מומחה" מטעם משרד החקלאות. כך, נוכל להבטיח שהטיפול יינתן בצורה מקצועית ובטיחותית.

מה עושים "רגע לפני"?

כדאי לגלות ערנות באתרים, שבהם מתוכננים בנייה או פיתוח וצומחים בהם עצים. מומלץ לבדוק בעת הפרסום הראשוני אודות הבנייה, אם העצים סומנו בתכניות ואם מתוכנן להשאירם. יש לבדוק אם קיים חשש להתקרבות לעצים קיימים במהלך העבודות, ואם הללו עלולים להיפגע. אם אכן מתגלה סכנה כזו, נא לפנות לפקיד היערות הארצי של הקק"ל או לפקידי היערות בשלוש הערים הגדולות באגף שפ"ע, ולבדוק אם ניתן היתר העתקה או כריתה. אם לא ניתן ההיתר, אזי קל להגן על העץ; אך במקרה שניתן היתר, ונראה שאין סיבה לפגוע בעץ, מומלץ לפנות לפקידי היערות הארציים בקק"ל או במשרד החקלאות, ולערער על ההחלטה. כמו כן, ניתן להיעזר בעמותת "אדם, טבע ודין" בת"א, המסייעת בהגנה על עצים. איסוף חתימות, שיצורפו לערעור, עשוי לסייע. **בידכם להגן על עצים ולהצילם!**

גם עץ אחד שווה את המאמץ

עצים רבים נצלו מכריתה או מהעתקה (שכמוה ככריתה), הודות למודעותם ולהתערבותם של התושבים. גם עץ אחד שווה את המאמץ. **זכרו, עץ בוגר שנכרת - לא ניתן להשיבו, ועד שיצמח עץ חדש במקומו, תחלופנה שנים רבות.**

מספרי טלפון ל"עזרה ראשונה" בהגנה על עצים

ייעוץ לטיפול בעצים, הערכת סיכונים וליווי פרויקטים של בנייה ופיתוח

שם היועץ	אזור בארץ	טלפון נייד
אגרונום אלמליח דני	מרכז וצפון	052-3494616
אגרונום גבריאל חיים	תל אביב	057-7899076
אגרונום הל-אור יצחק	מרכז ודרום	050-5150160
ד"ר רקפת גבאי	ירושלים	057-7287557
דרור ניסן, יועץ גינון	מרכז	050-8674556
אגרונום אביגיל הלר	מרכז וצפון	050-6241556

פנייה לקבלת היתרי כריתה או העתקה ודיווח לגבי חשש לכריתה ללא רישיון

משרד פקיד היערות, משרד החקלאות: 03-9485816

שם	תפקיד	אזור	טלפון	דוא"ל
אגרונום ישראל גלון	פקיד יערות, הגנת אילנות, משרד החקלאות	ארצי	050-6241556 03-9485816 פקס : 03-9485264	isgalon@shaham.moag.gov.il
חגי שניר	פקיד יערות, משרד החקלאות	ארצי	03-9485816 פקס : 03-9485264	Hagays@moag.gov.il
ישראל טאובר	פקיד יערות קק"ל	ארצי	02-9905566 פקס : 02-9915517	israelt@kkl.org.il
עמיקם ריקלין	מנהל יחידת הפיקוח בקק"ל	ארצי	050-5460867 02-9905561 פקס : 02-9905735	amir@kkl.org.il
גב' פנינה איטח	ראש ענף פקיד היערות, משרד החקלאות	ארצי	050-6241427 03-9485816 פקס : 03-9485264	pninae@moag.gov.il

פקידי יערות בשלוש הערים הגדולות

שם	תפקיד	טלפון	פקס	דוא"ל
שמוליק קצילניק	פקיד יערות, עיריית תל-אביב	03-5217102	03-5216807	Shmuelk@mail.tel-aviv.gov.il
אלי אלקבץ	פקיד יערות, עיריית חיפה	04-8357844	04-8357738	כתובת: השומר 9, אגף שפי"ע, עיריית חיפה, חיפה elie@haifa.muni.il
דוד אמסלם	פקיד יערות, עיריית ירושלים	02-6297761	02-6296787	amdavid@jerusalem.muni.il כתובת: אגף שפי"ע, ככר ספרא 1, ירושלים

מורשי מתן רשיונות כריתה בקק"ל

שם	אזור	טלפון במשרד	פקס
אבירם צוק	גליל עליון - רמת הגולן	04-6909008	04-6909010
מיכאל ויינברגר	גליל מערבי - כרמל	04-9950102	04-9950115
גיל עצמון	גליל תחתון - גלבוע	04-6621502	04-6621517
שלמה ברנד	מנשה - שרון	04-9090102	02-9090100
גלעד מיסטאי	חוף - שפלה	03-9728500	02-9728514
חנוך צורף	ההר - עדולם	02-9969222	02-9969211
אלישע מזרחי	נגב צפוני - מערבי	08-6859111	08-6859107
יבגני פודולסקי	הר הנגב - ערבה	08-6232343	08-6277532

מידע רב ניתן למצוא באתר משרד החקלאות: www.moag.gov.il

בתוך "נושאים מקצועיים" - "עצים בוגרים", וכן בנושא "פקיד היערות",

באותו אתר.

רשימת גוזמים מקצועיים בעלי תעודת "גוזם מומחה" מטעם משרד החקלאות באתר:

www.moag.gov.il

שאלות ותשובות נפוצות בנושא עצים

מדוע ההתנגדות ל"תספורת" לראשי העצים - זה בריא לשיער, אז מדוע לא לעצים?
בניגוד לשיער, שהוא רקמה מתה, העץ הוא אורגניזם חי. כל חיתוך בעץ יוצר פצע שלרוב אינו מחלים. דרך פצע זה נכנסים לתוך העץ מזיקים ופטריית, העלולות לפגוע בעץ ואף לגרום למותו. בנוסף, העץ שאנו רואים מעל האדמה אינו העץ כולו. מתחת לפני הקרקע נמצאים השורשים. כאשר נגזמים ענפי העץ, כמות העלים קטנה ואינה יכולה להזין את השורשים. במקרים רבים ה"תספורת" אינה משאירה כמעט עלים על העץ. המאמץ הנדרש מהעץ כדי להוציא שוב עלים הוא עצום ומקצר את חייו בהדרגה אך בשיטתיות, או הורג אותו.

אם כן, מה לגבי חוטי החשמל?

ישראל אינה המקום היחיד בעולם, שבו נשתלו עצים מתחת לחוטי חשמל. יש אין-ספור שיטות ליצור בעץ מעין מנהרה, תעלה או חור, שדרכם יכולים כבלי החשמל לעבור, ולכן אין צורך להנמיך את העץ כולו. יתר על כן, חשוב לזכור שיותר הגיוני להטמין את כבלי החשמל באדמה ולא לגזום את צמרות העצים. חברת החשמל נוקטת בפעולות המועילות לה וזולות עבודה, ואינה לוקחת בחשבון את הנזק שנגרם לעצים. אסור להתבלבל - הבעיה נעוצה בכבלי החשמל התלויים באוויר ולא בעצים, הממלאים את חלקם בעולם ופשוט מנסים לצמוח. כדאי לדעת, שכאשר חברת חשמל מגיעה לגזום, עליה לתאם ראשית את הגיזום ואת אופן ביצועו מבחינה מקצועית עם אנשי המקצוע ברשות המקומית.

מדוע אתה מסיר את המודעה מהעץ?!

העץ אינו לוח מודעות. הוא אורגניזם חי ויש לנהוג בו בכבוד - זהו עניין תרבותי וחינוכי. כמו כן, קליפה שלמה ובריאה חיונית לעץ כדי לצמוח. הסיכות והנעצים הננעצים בעץ פוצעים את הקליפה ומקלים על תולעים ופטריית, המחפשות אחר דרך לתוך הגזע.

כמה עולה עץ?

שלא כמו מכונית, שערכה פוחת עם השנים, ערכו של העץ עולה. ערכו הכלכלי של עץ בן 20 שנה הוא כ- 12,000 ₪ לפחות. סכום זה אינו כולל את ערכו האקולוגי בספיחת זיהום האוויר, בהורדת הטמפרטורה, בנוי ועוד.

מי מוסמך לטפל או לגזום עץ?

העץ הינו אורגניזם מורכב, וכדי לטפל בו יש לעבור הסמכה. כמו בכל מקצוע, יש דרגות שונות של מומחיות. כפי הנראה, הגנן הקבוע, המטפל בגינתך, במרבית המקרים לא למד אגרונומיה או גנות, ולכן הוא מוסמך רק להשקות את העץ ולא לגזום אותו! ממש כשם

שהחשמלאי, המוזמן לתקן בעיה בחשמל הבית, צריך להחזיק בתעודת "חשמלאי מוסמך", כך יש לדרוש זאת מהאדם המטפל בעץ. בארץ מתקיימים קורסים לגנות, שמוענקת בהם תעודת "גן 1", "גן 2", "גן 3", הנדסאי נוף, טכנאי נוף ואגרונום. רק בעלי תעודה מסוגים אלה מתאימים לביצוע פעולות דישון וטיפול במזיקים ולמתן המלצה לגבי סוג העץ המתאים לשתילה וגיזומו. גיזום מקצועי של עצים יכול להתבצע רק ע"י מי שברשותו תעודת "גזום מומחה" מטעם משרד החקלאות. אין ספק, שאם גזום זה בעל תעודה נוספת ממקצועות הגינון, אזי יעשה את עבודתו טוב יותר. בנוסף, הגזום חייב לעבוד על פי כללי הבטיחות, המחויבים בעבודה בגובה. דרישותיהן המעטות של העיריות מסבירות בחלקן את הטיפול הבלתי מקצועי, אשר לו זוכים העצים בעיר. מומלץ להקפיד על כך שלפחות בעץ שבגינת הבית יטפל איש מקצוע, זה אמנם עולה מעט יותר, אך שווה את המחיר.

מה תועלת לי בעץ?

העץ הוא ידידו הטוב ביותר של האדם (אפילו יותר מהכלב). העץ מצל עלינו בימי הקיץ הלוהטים, סופח פח, פולט חמצן ומשפר את איכות האוויר שאנו נושמים. העץ משמש בית לציפורים, המוסיפות מעט טבע ואופטימיות לחיי העיר. בקיץ, העץ מסייע להפחתת הטמפרטורה בסביבתו בכ- 4 מעלות. העץ "צובע" את הרחובות בירוק ואף תורם לכיסוי הטיח המתקלף בקירות. העץ מאפשר קצת פרטיות לך ולשכן שנמצא בדיוק במרפסת ממול. למה עוד אתה יכול לצפות מידיד?!

אני דווקא רואה שהעירייה שותלת עצים רבים...

האמת היא שהעיריות דווקא כורתות מדי שנה אלפי עצים בוגרים. העצים שהעירייה שותלת הם קטנים ונוכל ליהנות מצלם רק בעוד 10 שנים. אם כן, האם אין זה עדיף לטפל בעצים הבוגרים, לשמרם וליהנות מהם כבר עכשיו? חשוב לזכור, שכמו שמישהו מקבל כסף רב לגיזום ולכריתה של העצים, מישהו מקבל כסף כדי לשתול עצים, כך ש"מתגלגל" פה הרבה כסף, וזה מעורר סימן שאלה גדול.

לדעתי, העירייה מטפלת יפה בעצים. אני רואה שגוזמים הרבה ליופי ולנוי.

לפי חוות דעת של מומחי משרד החקלאות בארץ ושל מומחים בעולם כולו, במקרים רבים גיזום העצים שנעשה בישראל אינו מקצועי אלא גובל בוונדליזם. הוא מנוגד לכל כללי הטיפול בעץ, מזיק לו, מקצר את חייו, ולעתים אף גורם למות העץ. גיזום נכון אינו טיפול באופן קבוע אלא אמור להיעשות רק כאשר מתעורר הצורך בכך.

מי הקובע את אופן הטיפול בעצים?

בארץ יש יחידה מיוחדת במשרד החקלאות, והיא המפרסמת הנחיות לגבי דרך הטיפול הנכונה בעצים. למרות זאת, בעקבות לחץ מתחום הנדל"ן, המשולב בחוסר מקצועיות,

מתייחסים לעץ כאל מפגע או מטרד. מחקרים הוכיחו שגיוזם "חזק" ובלתי מקצועי מעוות את העץ, מקצר את חייו, מחליש את ענפיו, מעודד שבר ענפים והופך את העץ פגיע ביותר למזיקים ופטירות. על פי כל קנה מידה מקצועי, על פי הספרות המקצועית בתחום ולפי מאות מחקרים שפורסמו בנושא, אופן הטיפול בעצי העיר אינו מקצועי, פוגע קשות בעצים ובסביבה וגורם לבזבז אדיר של כספי ציבור.

מה עושים עם עץ שגדל קרוב מדי לחלון?

יש לגזום רק את הענפים הקרובים לבית ולהסיח את גידול הענפים לצד הנגדי מהבית. אין לכרות או להסיר את צמרת העץ. צריך להבין שהעץ הוא אורגניזם חי, הדורש טיפול; אמנם פחות מכלב ופחות מהמכוננית - אך העץ דורש טיפול ואף אהבה. הטיפול בעץ צריך להיעשות במנות קטנות. הורדה אגרסיבית של חלקים מהעץ פעם בשנה אינה הדרך הנכונה. אמנם טיפול מדי כמה חודשים הוא יקר מעט יותר, אך יתברר כרווחי מאוד בטווח הארוך. העץ מעלה את ערך הדירה, מקנה מראה "ירוק בעיניים", מצל בקיץ ואף מעניק מעט פרטיות מהשכן, וכל מה שהוא צריך בתמורה זה טיפול מקצועי ותשומת לב.

מה לגבי פירות הפיקוסים?

כדאי לדעת שפעם הפיקוס לא הניב פירות. לפני כמה עשרות שנים הגיעה לארץ צרעה מזן שלא היה קיים כאן קודם. צרעה זו הפרתה את העץ, ומאז יש לו פירות. לעצם העניין, חשוב לזכור שהפיקוס מניב פירות רק כשלושה חודשים בשנה. כמו כן, הכול מבינים, כי לעתים יש להשלים עם אי-נוחות מסוימת כדי ליהנות ממשהו. עצים רבים משירים עליהם בשלכת - אז נכרות אותם כדי שלא יהיו עלים לטאטא?! אפשר להחליף את כל הצומח בצמחיית פלסטיק ולחסוך מיליונים בניקוי וטיפול - אבל כמובן, שאין דבר המשתווה לטבע האמיתי. הציפורים, העומדות על חוטי החשמל, מטילות לשלשת על המכוניות, האם מישהו מעלה על דעתו להרוג את כל הציפורים?! מכוניות פולטות עשן, האם מישהו מציע להוריד לאלתר את כל המכוניות מהכביש?! עלינו לזקוף לטובתו של העץ את התועלות המרובות שאנו זוכים להן. ועוד דבר, הפיקוס הוא העץ היחיד המסוגל לשרוד את ההתעללות השיטתית בו. ללא עצי הפיקוס הייתה מדינתנו נראית כמדבר שממה.

באילו צעדים לנקוט כאשר אני מגלה לפתע שעומדים לכרות עץ בגינה או ברחוב?

על פי פקודת היערות, כל כריתה של עץ מוגן מחייבת אישור בכתב מאת פקיד היערות. היעדר מסמך כזה הופך את הכריתה לבלתי חוקית ולמעשה פלילי. יש לדרוש מהכורתים להציג את האישור הנ"ל; אם אין כזה בנמצא, יש לפנות למשטרה לאלתר, ולא לאפשר את הכריתה עד שיגיעו נציגי פקיד היערות. עץ שנכרת - אין דרך להשיב!

האם מותר לי לכרות עץ בחצר שלי?

התשובה היא חד-משמעית לא! גם אם אתה הוא זה שנטע את העץ, וגם אם מדובר בבית פרטי - אסור על פי החוק לכרות עץ. קודם יש להשיג אישור מפקיד היערות של העיר. ייתכן שיתעוררו בלבד ספקות בנושא, אם תדע, שעל פי הערכת מתווכים, ערך דירה מוקפת עצים גבוה ב- 5% עד 10%, וקל יותר למכור אותה. אם לא נראים עצים מחלון הדירה, ערכה פוחת וקשה יותר למכור אותה. ואם לא די בכך, הרי שאין לשכוח כי מדובר בעבירה פלילית, שבצדה גם קנס כספי.

איזה עץ כדאי לשתול בגינה?

שתילת עץ בעיר דורשת מחשבה תחילה. כאשר נוטעים עץ קטן בגינה, לא תמיד חושבים על כך שבעוד 20 שנה הוא יהפוך ליצור אדיר ממדים. כאשר שותלים עץ באזור מגורים, יש לקחת בחשבון את אופן התפשטות השורשים, את צורת הנוף ומרכיבים רבים נוספים. יש להיוועץ באיש מקצוע, שימליץ על נטיעת העץ הנכון במקום הנכון, כך ייחסכו גיזומים מיותרים ויימנע מצב של חדירת שורשים לצנרת הביוב, בזבוז מים ועוד.

"תראו מה שעץ אחד יכול לעשות" -

מידע חיוני להגברת המודעות לחשיבות עצי העיר ולתרומתם

- העץ משמש כ"חיק הטבעי" למתגוררים בעיר. הוא מקשר אותנו לעונות השנה בהזכירו לנו את הפריחה, הבלבוב והשלכת.
- עץ אחד יכול לספוג בשנה 20 ק"ג אבק ו"לבלוע" 80 ק"ג תרחיפים, המכילים מתכות רעילות ככספית, ליתיום, עופרת וכדומה.
- עץ אחד מנקה, מסנן ומטהר 100,000 מ"ק אוויר מזוהם, מייצר 700 ק"ג חמצן, וקולט 20 טון פחמן דו-חמצני.
- חלק מהחמצן באוויר, שאנו נושמים, מיוצר ע"י הצמחים - אין בעולם מקור חמצן אחר. ללא עצים וצמחים לא היה ביכולתנו לנשום.
- עץ אחד מסייע להפחתת הטמפרטורה בסביבתו בקיץ עד 4 מעלות.
- עץ אחד בקרבת הבית דומה לקיר אקוסטי - הוא בולם רעשים ומפחית את עוצמת הרעש.
- עץ בוגר, שקוטר גזעו כחצי מטר, נאמד בכ-20,000 ₪.
- עץ בוגר בסמוך לנכס מעלה את ערכו הכלכלי של הנכס באחוזים רבים.
- עץ אחד עשוי לשמש בית לעשרות ציפורים.
- מערכת שורשים של עצים בוגרים עשויה להיות גורם ממתן באופן משמעותי ברעידות אדמה.

לסיכום, האוויר, שאנו נושמים, עובר ללא הפסק תהליך של ניקוי על ידי העצים; העצים שומרים על בריאותנו - מזרימים לנו חמצן ומסננים את האוויר ממתכות רעילות ומאבק; הם מקררים אותנו בקיץ, מייפים את העיר, מקטינים את רעשי התנועה, והודות להם נשמע לאוזננו ציוץ הציפורים.

תרומתם האדירה של העצים צריכה לעמוד לנגד עינינו גם בעונת הנשירה של פירות הפיקוסים המטרידה, הנמשכת כ-3 חודשים בלבד. עד אשר ימצאו הרשויות המוניציפאליות דרך לספק לנו חמצן נקי ולטהר את האוויר המזוהם במקום העצים, יואילו אלה ויעשו את מה שכן ביכולתן לעשות - ניקוי המדרכות. כדאי לזכור, שאת מה שעושה עץ אחד בשנה למען הפחתת זיהום האוויר, לא מצליח אף ראש רשות לבצע במשך 10 שנים. עלינו לשמור על העצים, למנוע כריתה וגזיזום צמרות אגרסיבי, לוודא שרק אנשי מקצוע יטפלו בעצים ולהעביר מידע זה לכל מי שטרם התוודע לחשיבות העצומה של העץ בחיינו, בעיקר בסביבה עירונית.